

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI TEHNOLOGIE
POLITEHNICA BUCUREȘTI
CENTRUL UNIVERSITAR DIN PITEȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE, LITERE, ISTORIE ȘI ARTE
ȘCOALA DOCTORALĂ *FILOLOGIE***

TEZĂ DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

prof. univ. dr. habil. MINA-MARIA RUSU

Student-doctorand:

DIANA PORUMB (POPA)

PITEȘTI

2023

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI TEHNOLOGIE
POLITEHNICA BUCUREȘTI
CENTRUL UNIVERSITAR DIN PITEȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE, LITERE, ISTORIE ȘI ARTE
ȘCOALA DOCTORALĂ *FILOLOGIE***

IPOSTAZE LIRICE ÎN OPERA LUI VALERIU ANANIA

**Conducător de doctorat:
prof. univ. dr. habil. MINA-MARIA RUSU**

**Student-doctorand:
DIANA PORUMB (POPA)**

PITEȘTI

2023

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI TEHNOLOGIE
POLITEHNICA BUCUREȘTI
CENTRUL UNIVERSITAR DIN PITEȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE, LITERE, ISTORIE ȘI ARTE
ȘCOALA DOCTORALĂ *FILOLOGIE***

**REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT
*IPOSTAZE LIRICE ÎN OPERA LUI VALERIU ANANIA***

**Conducător de doctorat:
prof. univ. dr. habil. MINA-MARIA RUSU**

**Student-doctorand:
DIANA PORUMB (POPA)**

PITEȘTI

2023

CUPRINS

<u>MULTUMIRI</u>	3
<u>INTRODUCERE</u>	5
<u>Capitolul I. SACRUL. REPERE FILOSOFICE ȘI TEOLOGICE</u>	17
<u>1.1. Sacrul – delimitări conceptuale</u>	17
<u>1.2. Aspecte ale filosofiei teologilor ruși</u>	18
<u>1.3. Amprenta sistemului filosofic blagian asupra creației ananiene</u>	24
<u>1.4. Abordări filosofice ale sacrului (Rudolf Otto și Mircea Eliade)</u>	30
<u>1.5. Repere existențialiste</u>	36
<u>1.6. Matricea liricii biblice</u>	38
<u>1.7. Sfântul Serafim de Sarov – trăitor întru Domnul</u>	40
<u>1.8. Rugăciunea mistică și meditația. Sfânta Tereza de Avila</u>	42
<u>Capitolul II. LIRICUL – LOCUL SUFLETULUI RAFINAT DE SACRU</u>	52
<u>2.1. Puterea sacră a cuvântului</u>	52
<u>2.1.1. În zorii poeziei ananiene</u>	52
<u>2.1.2. Anamneze. Avatarurile cuvântului</u>	55
<u>2.1.3. Poezia superioară. Chei de lectură</u>	63
<u>2.2. Filiații</u>	67
<u>2.2.1. Dosoftei, teologul cu vocație poetică, precursorul lui Valeriu Anania</u>	67
<u>2.2.2. Sub semnul lui Eminescu</u>	76
<u>2.2.3. Rezonanțe argheziene</u>	89
<u>2.2.4. Modelul voiculescian. Pacea isihastă</u>	99
<u>2.2.5. Influențele liricii lui Nichifor Crainic</u>	106
<u>2.2.6. Zorica Latcu – monahul cult</u>	115
<u>2.2.7. Nicolae Steinhardt – mirajul singurătății</u>	123
<u>2.3. Simboluri ale poeziei ananiene</u>	126
<u>2.3.1. Simbolul ascensional al luminii</u>	126
<u>2.3.2. Arborele cosmic. Axis mundi</u>	129
<u>2.3.3. Pădurea, topos al reintegrării în sacralitate</u>	133
<u>2.3.4. Tăcerea, cale spre transcendent</u>	135
<u>2.3.5. Umbra, semn al dublului</u>	137
<u>2.3.6. Dorul, elegie a suferinței</u>	140
<u>2.3.7. Filonul magico-ritualic</u>	141
<u>Capitolul III. DETENTIA – LOCUS SACER AL POEZIEI</u>	150

<u>3.1. Literatura – cronică a regimului totalitarist</u>	150
<u>3.2. Temnița la interferența dintre sacru și profan</u>	155
<u>3.3. Suferința ca libertate</u>	157
<u>Capitolul IV. COMORILE DIN MANUSCRISE</u>	162
<u>4.1. Materiale neexplorate</u>	162
<u>4.1.1. Pescărușul lui Anania – un alt Jonathan Livingston</u>	162
<u>4.1.2. Iov, reinterpretat de Valeriu Anania</u>	167
<u>4.2. Poezii inedite</u>	169
<u>4.2.1. Numele tău versus Numele meu</u>	169
<u>4.2.2. Regăsire</u>	172
<u>4.2.3. Un alt fel de Apocalipsă</u>	176
<u>4.2.4. Aripile mele foarte s-au mirat</u>	177
<u>4.2.5. Ciresul a murit arzând</u>	179
<u>Capitolul V. MEMORIALISTICA – filonul liric</u>	182
<u>5.1. Biografie și literatură</u>	182
<u>5.2. Structura memoriilor</u>	184
<u>5.3. Nașterea poeziei. Mărturii din Memorii</u>	185
<u>Capitolul VI. PREDICILE ARMONIZÂND FILOSOFIA, TEOLOGIA, LITERATURA</u>	190
<u>6.1. Reflectarea aspectelor biografice în omilii</u>	190
<u>6.2. Poezia – filonul liric al predicilor</u>	193
<u>6.3. Virtutile metaforice ale predicii</u>	197
<u>6.4. Retorica – arta predicatorului</u>	199
<u>Capitolul VII. VALERIU ANANIA – COMPLEXITATEA OMULUI DE CULTURĂ</u>	202
<u>7.1. Teologul, liturgistul și literatul</u>	202
<u>7.2. „Scriitorul e deoparte...”</u>	204
<u>7.3. Mărturii</u>	206
<u>7.3. Activitatea literară în Detroit</u>	208
<u>7.5. Monografii, antologii, lucrări dedicate liricii lui Valeriu Anania</u>	216
<u>7.6. Sub lupa criticilor</u>	217
<u>7.7. Poezii dedicate poetului Valeriu Anania</u>	221
<u>7.8. Valeriu Anania și posteritatea</u>	225
<u>7.9. Devotament și filantropie - Fundația Mitropolitul Bartolomeu Anania</u>	232
<u>CONCLUZII GENERALE</u>	236
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	242
<u>ANEXE</u>	256

REZUMAT

Uneori, biografia personalităților culturale are aura supralumescului, cucerind prin măreție, complexitate, împlinire, suferință. Valeriu Bartolomeu Anania este una dintre personalitățile vii, model de existență exemplară, echilibrând și armonizând rezultatele formării sale într-un construct cultural. Astfel l-am perceput pe Anania, cu cele două identități ale sale: una lumească, primită la naștere (*Valeriu*) și una duhovnicească, pe care și-a construit-o etapă cu etapă, până la înaltul rang de Mitropolit (*Bartolomeu*).

La 82 de ani, Bartolomeu mărturisește într-un interviu că nu crede în destin, care poate fi modificat, ci în ”rânduiala de la Dumnezeu” (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>). M-a marcat această nuanțare semantică pe care Valeriu Bartolomeu Anania o face după o viață densă, de o complexitate care uneori pare că descinde din ficțiune.

În teza dedicată marelui om de cultură, am încercat să deslușesc ”rânduiala” care l-a așezat în jilț de arhieru și în loja literaturii, deopotrivă, ferindu-l de *singurătate* (*ca dramă a omului părăsit de ceilalți*) și dându-i harul *însingurării* (*stare de ecologizare a spiritului, de purificare*) ca stare de creație¹. Totodată, am căutat să înțeleg afirmația acestuia că nu este un mistic, deși trăirile intense, în raportul dintre om, ca ființă trecătoare și sacru, ca valoare-reper, intangibilă, fascinantă, a cărei prezență motivează și susține viața trecătoare a omului comun, se resimt în opera ananiană. Cele două dimensiuni ale ființei sale, niciodată considerate mai presus de fire, s-au construit într-o complementaritate unică a lumescului cu divinul, exprimând simbolic modul în care, respectând voia lui Dumnezeu, care l-a creat om, a rămas în universul teluric, ca ființă rafinată de gestul asumării vieții pământești, cu ochii către sacralul intangibil, în care își limpezește gândurile, fără a cuteza să-l ”locuiască”.

Înaltul prelat **Bartolomeu Anania** mi-a fost reper în demersul pe care l-am pornit, de a cunoaște profunzimea și valoarea lui **Valeriu Anania**, încercând să descopăr și să re-construiesc filonul său liric, imaginea complexă a teologului și literatului, în personalitatea cărui s-au produs, în timp, complementarități care i-au consolidat cele două identități într-una singură, viguroasă, fascinantă.

Rezultatele cercetării concretizate în prezenta teză de doctorat ne-au deschis perspectiva către originalitatea și valoarea liricii lui Valeriu Anania, recunoscut și validat de către critica literară, în

¹ Această distincție între cele două concepte (*singurătate* și *însingurare*) a fost făcută de Bartolomeu Anania în același interviu (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>)

primul rând ca dramaturg. Prin urmare, demersul nostru critic are ca scop aducerea în atenție a dimensiunii de poet a înaltului prelat, completând astfel profilul său de literat și calitatea de autor complex. Exersând scrisul ca dramaturg, ca scriitor și ca poet, dar și ca memorialist, a construit o operă solidă pe fundamentul unei culturi vaste de tip umanist, cu nuanțe renaștentiste. Este posibil ca exercițiul creator pe care l-a făcut de-a lungul întregii sale vieți să aibă la origine un pariu cu sine însuși, privind conjugarea verbului a trăi înomenindu-se, cu privirea către modelul divin.

Pentru omul de litere, complementaritatea celor două procese ontologice (*înomenire* și *îndumnezeire*) construiește o paradigmă culturală identitară care îi particularizează personalitatea într-un spațiu *teologic* și *literar*, componente aflate într-o armonie fertilă, a cărei rezultată am considerat-o ca fiind lirica pe care acesta ne-a lăsat-o. Ni s-a părut interesantă poziția personală față de dimensiunea lirică a creației sale. Discreția lui, în acest sens, are semnificația trăirii interioare intense, a unei combustii interne generatoare de produse distilate, esențializate ale vieții lumești. Ceea ce am remarcat din biografia sa este profilul aspirației sale de teolog, care întotdeauna a vizat traiul între oamenii obișnuiți a căror condiție și-a asumat-o fără a cuteza nicio clipă să o schimbe cu o alta divină. Dacă monahii, în general, s-au distanțat de viața comună, de societatea în care s-au născut, aspirând dobândirea sfințeniei și a apropierii de Dumnezeu, exersând prin meditație și rugăciune solitudinea, el, Valeriu Bartolomeu Anania și-a trăit viața în mod lumesc, ca un om ales să fie mereu în mijlocul celorlalți pe care să-i sprijine în drumul lor prin viața pământească. Avea vocație de lider și acest sentiment i-a călăuzit alegerea făcută când a decis să urmeze studii teologice. El nu a rămas în istoria recentă doar ca inițiator al unei greve studențești, ci ca un lider pe care mulțimea l-a urmat pentru omenescul din ființa sa, pentru modelul de demnitate, putere de a rezista încercărilor vieții și echilibrului dovedit în relația cu întâmplările nefericite ale omului Valeriu Anania. A fost atipic pentru calitatea lui de monah, fiind mai aproape de natura obișnuită, comună a omului, dar știind întotdeauna să generalizeze o experiență de viață, spre pildă, celorlalți. Biografia lui este o formă de a concentra timpul cronologic în cel evenimential, pentru a-l converti mai apoi în timpul mitic al umanității. Legătura lui cu Dumnezeu este una culturală, sacrul oferindu-i perspectiva modelului ontologic pe care orice om superior îl poate alege, spre a se construi.

În teza de doctorat dedicată liricii ananiene, ne-am propus să demonstrăm că există conciliere și echilibru între ipostaza teologului și cea a poetului profan și să identificăm influențele poetilor consacrați – Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, Lucian Blaga - asupra gândirii sale poetice, fără a-i altera personalitatea creatoare.

Lucrarea noastră se centrează pe aspecte ale operei care suscită interesul posterității: puterea cuvântului, poezia între mistică și religie, abordarea sacrului, inspirația, tradiția, filonul metaforico-filosofic din predicile sale, dovezi ale activității literare din Detroit², în perioada în care îndeplinește funcția de secretar eparhial, fiind un reprezentant al relațiilor inter-bisericești, în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din Canada și nu în ultimul rând studiul manuscriselor sale din biblioteca de la Mănăstirea Nicula³.

Prin cele șapte capitole, teza propune o perspectivă generală deschisă asupra activității culturale și teologice a înaltului prelat și alta specială, dedicată dimensiunii lirice, poetice pusă în evidență atât de profunda metaforizare, prin cuvânt, cât și de talentul său de orator, modelat de înțelepciunea unui intelectual profund care, suferind cu demnitate, a supraviețuit regimului comunist. Pentru o personalitate a vieții teologice cu o biografie de excepție, activitatea scriitoricească a fost o supapă care i-a menținut mintea limpede și l-a ajutat să fie, la rândul său, un susținător al fraților întru suferință. Din perspectiva operei sale teologice și literare, pe care am aprofundat-o studiind documente inedite din arhiva personală păstrată la Mănăstirea Nicula, transpare o biografie complexă, cu experiențe extreme, încă din timpul studenției, cu suferințele detenției, completate de dorul de țară din timpul misionarismului pe continentul american.

Am reunit rezultatele cercetării din perioada stagiului doctoral sub un titlu cu rol lămuritor – *ipostaze lirice* - pentru receptarea poetului Valeriu Anania, coroborând debutul său literar liric cu cele peste 10.000 de versuri ”scrise” în memorie, în timpul detenției de la Aiud. Am considerat că dacă primul său exercițiu de esențializare a lumii prin metaforă, în versuri, s-a produs foarte de timpuriu, structura personalității sale robuste avea în profunzime nebănuite înmuguriri lirice, ca expresii ale sensibilității poetului. Prin urmare, am citit opera ananiană în această cheie, căutându-i filonul liric în toate scrierile, inclusiv în cele teologice și constatând astfel că *poetul* este primul strat al unui construct cultural impunător. Din această convingere, nu am intitulat teza *Lirica lui Valeriu Anania*, ci *Ipostaze lirice în opera lui Valeriu Anania*, considerând că toată creația sa literară și teologică are un fir liric, element care îi definește identitatea creatoare complexă. În spiritul poeziei de la *Gândirea*, sentimentul sacrului îi urmează creația lirică, într-o discreție intelectuală, rafinată, departe de rigorile canonului teologic și în imediata vecinătate a libertății metaforice. În Valeriu Anania - poetul, lumea există *in nuce*, ca o eternă materie primă primordială care se așteaptă modelată/re-modelată, prin filtrul

² În perioada 1965-1976 este redactorul revistei și almanahului *Credința* și al casetei de literatură *Noi*.

³ În perioada studiilor doctorale am consultat în repetate rânduri manuscrisele din biblioteca personală a lui Valeriu Anania, de la Mănăstirea Nicula.

culturii și al puterii sale edificatoare, de metaforizare, rezultatul fiind versul, ca edificiu cultural cathartic, purtător al personalității creatorului său.

Cultura profund teologică îi fundamentează latura meditativă a personalității sale creatoare, care devine un prim filtru pentru lirica sa. Ceea ce se remarcă, însă, în poezia ananiană este eleganța pe care o dezvoltă în relația cu universul său teologic, fără a i se subjugă, îl sondează prin lentila poeticului, realizând o lume în care profanul, trecătorul se convertesc în sacru, în peren. Dacă Arghezi – a cărui influență se simte în lirica ananiană – a exersat *însingurarea*, ca stare de meditație, în calitate de monah, abandonând-o mai apoi și reintrând în viața lumească, Valeriu Anania a avut șansa unei existențe monahale, ale cărei dimensiuni se construiau organic, dintr-o alegere timpurie, fiind astfel, în opinia noastră, parte intrinsecă a personalității sale, complementară filtrului filosofic pe care l-a dobândit, prin studiul temeinic din zona experienței sale culturale. În contextul creației lirice, Valeriu Anania se va re-construi meditativ, apoi reflexiv, trecând de la *însingurare* la *solitudine*.

Considerăm că latura lirică a personalității sale trebuie privită ca produs al unei biografii dense, transpuse în destinul său creator. Am remarcat, în interviurile sale, dar și în opera memorialistică, distincția pe care o face între *singurătate*, *însingurare*, *solitudine*. Personalitate robustă, ancorată în frământările lumii, Valeriu Anania nu a putut concepe viața ca asceză, într-o izolare meditativă de lume. Vocația sa a fost una de integrare în lume și a lumii în sine, având o existență singulară printre oameni, asimilându-le condiția trecătoare, anonimatul platitudinii și procedând apoi, prin poezie, prin opera sa literară, în general, la integrarea acestora într-o matrice a condiției trecătoare asumate. Nimic din tragicul omenescului finit, ci acceptarea firească a destinului lumesc!

Născută într-un univers particular, al complementarității organice dintre sacru și profan, lirica lui Valeriu Anania transgresează timpul fizic și accede în timpul mitic, netrecător, fidel arhetipului, valorificând modelul christic al existenței lumești. Bartolomeu Valeriu Anania a fost o personalitate complexă, fascinantă prin robustețea spirituală, prin echilibru și prin rezistența la toate vrăjmășiile destinului care i-au construit un spațiu de factură dantescă, un purgatoriu în care au loc decantări și distilări sub influența componentei tragice a ființei, un spațiu al inițierii omului în periplul căutării de sine. Interesant este că niciodată la Valeriu Bartolomeu Anania nu apare lamentarea în situații-limită. Acestea sunt văzute ca porți de intrare într-o etapă nouă, superioară, a vieții, valorificând principiile mitului ascensional. În acest periplu, întotdeauna demnitatea, semeția vin să-i consolideze personalitatea, deseori atingerea limitei aducându-i în conștiință, spre reechilibrare, și dorința de a o depăși. Are loc o incursiune inițiativă asumată, iar nu o evadare, în lumea sacrului, o cale de rafinare spirituală.

Indiferent de poziționarea între preferințele criticii literare, Bartolomeu Valeriu Anania este, incontestabil, un artizan al cuvintelor, care și-a dobândit un loc bine definit în peisajul literaturii moderne. Poeziile sale reflexive, articulate pe simetria sacru-profan, sunt completate de o tonalitate religioasă, valorificând mitologia creștină și având drept punct de plecare biografii recunoscute ca modele de viață sau cu un pronunțat caracter existențialist. Tradiția, folclorul, filosofia străveche a omului trăitor întru credința în Dumnezeu sunt surse de inspirație recurente în opera sa lirică și se subscriu iubirii (filia) - profundă valoare umană - susținută de legătura organică pe care o are cu mama, cu aproapele, cu lumea în nesfârșirea ei, cu sine însuși. Acest sentiment (filia) este catalizatorul unei identități a cărei distincție în spațiul culturii naționale se configurează ca reper valoric ce ține de statornicie.

Pe parcursul cercetării doctorale, filiațiile au fost repere la care ne-am raportat pentru a distinge personalitatea creatoare ananiană, în raport cu cei care i-au influențat profilul poetic. Am constatat că opera lui lirică nu s-a coagulat nici la umbra și nici din seva operelor lui Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Mihai Eminescu. Poetul Valeriu Anania are propria albie lirică, în care tumultul unei vieți lumești trecute prin suferință, meditație, rafinări culturale, împliniri spirituale și prăbușiri sufletești se condensează în vers - spațiu sacrosant în care libertatea de a intra în comuniune cu sacrul a rămas permanent neîngrădită.

Contactul teologic și cultural cu *Psaltirea* lui Dosoftei, cu vocația de poet a mitropolitului de odinioară, i-a marcat destinul liric, dându-i impulsul de a continua osânda înaintașului său, avându-l chiar ca reper pentru construcția propriei dimensiuni poetice. Conștiința lirică ananiană va rodi în gestul cultural de a diortosi *Biblia*, timp de 11 ani - povestea omului în relația cu Dumnezeu, Cartea Cărților – condensând-o în virtuțile expresive ale cuvântului. ”Biblia este însăși rostirea lui Dumnezeu prin oameni și pentru oameni, este o bibliotecă, este Cartea Cărților”, scrie Bartolomeu Anania în Cuvântul lămuritor despre Sfânta Scriptură. În cei 11 ani dedicați acestei lucrări, el mărturisește că relația cu Dumnezeu a fost vie, că produsul rezultat este expresia voinței divine și a harului: *Mai presus de toate, însă, mulțumiri și laudă lui Dumnezeu, pe Care ostenitorul și L-a simțit aproape de-a lungul celor unsprezece ani de trudă pe cumpăna dintre umilință și cutezanță; El este Cel ce a făcut ca acolo unde a lipsit vrednicia să prisosească harul și acolo unde a lipsit priceperea să prisosească osteneala. (s.n.) Lui fie-I slava și închinarea, în veci!* Lucrarea sa a fost o cale nouă de a se apropia de Dumnezeu, de valențele sacre ale Lumii dintâi.

Originalitatea lucrării reiese din cercetarea aplicată pe manuscrisele de la mănăstirea Nicula, compararea acestora cu textele lirice publicate, într-o abordare complementară teologico-poetică.

Având în vedere relația dintre cele două ipostaze – prelatul și poetul – îngemănate într-o singură ființă, putem demonstra printr-o analiză interdisciplinară complexitatea personalității sale și valoarea segmentului celui mai expresiv al operei sale, poezia. Întrucât sufletul poetului vibrează în ambele zone, atât a teologiei cât și a filologiei, zona de intersecție materializată în poezie, trebuie să obțină relevanța publică binemeritată.

Capitolul I , Sacrul. Repere filosofice și teologice, dezvoltă câteva direcții filosofice care au jalonat gândirea poetică a lui Valeriu Anania. Orientările sale influențate de Losski, Berdiaev, Dostoievski se completează cu o cunoaștere profundă a sistemului filosofic blagian, rafinându-se deopotrivă prin contactul cu abordările filosofice ale sacrului de către Rudolf Otto și Mircea Eliade, apoi cu principiile existențialismului. Evident că și gândirea filosofică și teologică ananiană, prin particularitățile evidente, ar putea fi tema unei alte cercetări doctorale. Din acest motiv, am ales doar o succintă trecere în revistă a câtorva repere teoretice, pentru a fundamenta judecățile de valoare asupra structurii și specificității universului său liric. În același capitol inițial, am dezvoltat și conceptul de matrice lirică aplicată poeziei de inspirație biblică, având în vedere faptul că, deși Poetul avea studii teologice și sensibilitate de receptare a lumii, niciodată mistica nu l-a copleșit. El chiar a declarat că nu este un mistic⁴! Am căutat astfel o categorie în care să-i integrăm lirica și am considerat că poezia sa este una de inspirație religioasă, fără a fi captivă canonului. Mai curând am putea vorbi despre religiozitatea poetului, ca expresie a relației dintre om și modelul sacrului, valoare pe care o venerează, fără a renunța la calitatea de om trecător, pentru a accede într-un univers suprauman, divin. Din perspectiva unei conștiințe înalte, rafinate, de om superior, cult, cerebral, capabil să sufere cu demnitate și să se poziționeze sub semnul unui Dumnezeu care l-a susținut mereu, s-a născut lirica sa. Valeriu Anania nu este copleșit de mister! El rămâne fascinat de existența acestuia, fără a i se subjuga obedient. Considerăm că lirica lui este expresia esenței umane care își cunoaște, își asumă și își poartă cu demnitate condiția umană. În incursiunile critice în universul liric ananian am apelat la cheile de lectură propuse de Eugen Dorcescu pentru înțelegerea unei poezii superioare, fără a le absolutiza rolul hermeneutic. Rezonăm cu opinia lui Emil Cioran care consideră că misticii ”se complac într-o senzualitate cerească”, la contactul lor cu infinitul celest. În acest sens, și constatăm că, așa cum a mărturisit Valeriu Anania, nu s-a aflat niciodată în ipostaza misticului, ci mai curând, s-a poziționat pe o coordonată a tăcerii, asemeni ascetului sfânt Serafim din Sarov, rezonând cu lumea și cu cerurile, deopotrivă. Nici biografia Terezei de Avila nu i-a fost model de viață și de trăire mistică întru Dumnezeu, însă opera ei i-a fost unul dintre repere pentru definirea omului în relație cu aspirația de a

⁴ (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>)

atinge sacrul. Am dedus că doar distincția pe care Tereza de Avila a făcut-o între rugăciune și reculegere i-a modelat lui Valeriu Anania o conștiință creatoare ajustată de statutul lumesc pe care și l-a asumat. Din această perspectivă, am descoperit simboluri comune în poezia celor doi monahi și am considerat important acest aspect pentru a defini profilul liric al poetului.

Capitolul al II-lea este dedicat *Liricului, ca loc al sufletului rafinat de sacru* și vine în logica unei dezvoltări a problematicii tratate în capitolul care a deschis teza. Puterea sacră a cuvântului și avatarurile acestuia sunt urmărite încă din zorii poeziei, de la debutul poetic cu textul *Pământ și cer*, până la *Anamneze*, poate cele mai tainice și profunde creații lirice ananiene. Într-un exercițiu metaforic al re-Facerii, Cuvântul are putere edificatoare asupra vieții și a morții, raportându-se la sacru. Faptele rememorate sunt aduse în actualitate pentru a fi re trăite. Valeriu Anania traversează dimensiunea timpului bidirecțional, reușind să creeze o imagine în oglindă a înaintării spre trecut. Utilizând ca reper viziunea lui Eugen Dorcescu asupra poeziei mistice, observăm că diferența dintre înțelegerea și trăirea misterului este semnificativă. Dacă poezia religioasă este trăirea misterului mediată de ritual prin intermediul simbolurilor, poezia mistică este trăirea directă a misterului.

Este urmărită filiația Dosoftei – Eminescu – Anania prin sondarea resurselor expresiei poetice. Versificator ce-și depășește timpul, Dosoftei aduce prin *Psaltirea în versuri* o nouă eră în istoria liricii cu rezonanțe sacre. La rândul său, în traducerea și diortosirea Bibliei, Valeriu Anania utilizează drept model psalmii versificați ai lui Dosoftei, cărora le actualizează limbajul, dar le păstrează autenticitatea și valoarea istorică. Dosoftei respectă și aplică principiile poeticii europene, păstrând elementele prozodiei occidentale. Textul *Psalmului 101* propus pentru analiza comparativă, demonstrează evoluția în timp a limbii române, dar și capacitatea traducătorului Valeriu Anania de a se sincroniza și de a adapta în cea mai expresivă și corectă formă actuală a limbii, textul *Psaltirii* versificate de la 1673 și a *Psaltirii* în proză din cadrul *Bibliei de la București*, tipărită în 1688. În acest sens, am studiat comparativ cele trei surse și am desprins asemănările și nota de originalitate a variantei propuse de Valeriu Bartolomeu Anania, ca rezultat al împletirii armonioase a vocației poetice cu solida cultură teologică a înaltului prelat.

Am identificat și puncte comune ale liricii sale cu universul poetic eminescian; acestea se regăsesc în poeziile de o sensibilitate aparte dedicate celei mai dragi ființe, mama. Un alt reper important este interpretarea teologică a Luceafărului, în care Valeriu Anania identifică în ipostaza lui Hyperion, însuși Logosul, Cuvântul întrupat în persoana lui Iisus Hristos.

Analiza filiației continuă prin metoda comparativă, lirica lui Valeriu Anania fiind raportată la poezia lui Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic. Valorificarea semnificației

simbolurilor potențează înțelesul versurilor, oferind o perspectivă hermeneutică asupra liricii ananiene. Un subcapitol am dedicat simbolurilor liricii ananiene: arborele cosmic, tăcerea, pădurea, dorul, umbra, alături de un filon magico-ritualic, care evocă tradiția, structurile arhetipale.

Capitolul al III-lea, Detenția – locus sacer al poeziei, este dedicat perioadei petrecute în închisoare și poeziei scrise atunci, într-un timp ale cărui coordonate se construiesc în zona absurdului unei istorii trăite aieva, perioada prigonirii comuniste a intelectualilor - formatorii de opinie, liderii mulțimii încorsetate în constrângeri dezumanizante.

În detenție, poezia însăși capătă aura martirilor. În acest loc al degradării dirijate a ființei umane, solilocviul ține locul dialogului, iar Celălalt se proiectează în ipostaza divinității. Așadar, se poate vorbi despre un Dumnezeu al închisorilor, un duh omniprezent, singurul pentru care intrarea și ieșirea din închisoare scapă de vigilența pazei. În fapt, umbra divinității coborând în toposul carceral pentru a ocroti deținuții este expresia de maximă solidaritate a lui Dumnezeu cu suferințele omului.

În acest spațiu deopotrivă al claustrării punitive și al penitenței, prezența lui Dumnezeu este mireasma care transformă detenția într-un timp al meditației creștine, iar celula într-o chilie a sihaștrilor. Aici, în închisorile comuniste, s-a construit locul de meditație adâncă a intelectualului rafinat de suferință și împrăștiat mereu cu harul creației. Astfel, închisoarea devine un purgatoriu în care sufletul omenesc se leapădă de păcat, se înobilează, se esențializează, astfel încât poezia să se nască limpede, curată, esențializată, dintr-o suferință asumată cu resemnare, de conștiința martirilor. Manifestarea credinței, ca parte concretă, practică a religiei, a rodit în construcții lirice de maximă generalitate, declanșate și susținute de stările lăuntrice ale întemnițatului. Celula, ca spațiu profan, se proiectează în locul din adâncul lumii, aflat la intersecția spiritualității cu credința, într-un punct original, care naște o lume nouă, curată, primenită după chipul și asemănarea Lumii dintâi.

Poezii închisorilor comuniste s-au aflat sub tutela protectoare a sacrului, ca trăire rafinată a vieții pământești. Suferința detenției și poezia suferinței devin sintagme sinonime prin relația cauză-efect. Creațiile literare au fost o cale de izbăvire a minții într-o ecuație a absurdului în care omul trebuia să reziste fizic. În poezia născută în închisorile comuniste, procesul de transcendere a durerii și suferinței distilează sensurile, limpezindu-le, până la primenirea lor într-un veșmânt sacru. Am considerat că procesul de creație din celule este pus sub semnul harului divin, poezia rezultată având prospețimea cuvântului original, înalt edificator. Celula, carcera sunt metafora descoperirii sinelui, a revelațiilor esențiale, a graniței imperceptibile dintre viață și moarte. Eternitatea dobândește aici alt sens și timpul își pierde măsura. Timpul petrecut în închisoare a fost, pentru Valeriu Anania, o probă a vieții sale lumești, pe care cu demnitate a trecut-o, ”scriind” în minte aproape douăsprezece mii de

versuri. Creația lirică a fost o cale de a depăși zidurile temniței, o formă de supraviețuire, mintea fiind permanent antrenată prin memorare, iar spiritul întărit prin rugăciune. Poezia despre jertfă, suferință, umilință, însingurare devine o formă de purificare, de catharsis, sub lumina divină.

Capitolul al IV-lea l-am dedicat *Comorilor din manuscrise* și s-a născut din timpul de studiu pe care l-am petrecut în biblioteca de la Mănăstirea Nicula, care păstrează manuscrisele înaltului prelat. Am urmărit modul în care aceste comori lăsate de Bartolomeu demonstrează convertirea omului în teolog și a teologului în poet.

Manuscrisul din arhiva Mitropolitului Bartolomeu, intitulat *Pescărușul*, inspirat de opera lui Richard Bach - *Pescărușul Jonathan Livingston* - surprinde menirea ființei umane și fascinația pe care o exercită absolutul asupra acesteia. Orizontul vizual, modificat odată cu ascensiunea păsării, dorința de a zbura tot mai sus, pentru a lărgi cunoașterea, explică, prin intermediul parabolei, năzuințele sufletului și încorsetările trupești. Un alt manuscris important este cel intitulat *Cartea lui Iov*, personaj unic prin destin și comportament, un model al modestiei și smereniei, care l-a fascinat pe poet.

Am analizat texte poetice rămase în manuscris, ca forme inițiale ale unor poezii publicate, ulterior modificate, sau texte care nu au fost publicate niciodată. Un exemplu îl constituie poezia *Numele tău*, găsită în manuscris, în trei variante, dar care nu a fost publicată niciodată. Alte exemple de texte poetice nepublicate sunt următoarele: *Regăsire*, *Un alt fel de Apocalipsă*, *Aripile mele foarte s-au mirat*, *Cireșul a murit arzând*. Despre toate aceste texte inedite, am încercat o analiză critică din perspectiva relației dintre sacru și profan. Această oportunitate de a propune chei de interpretare pentru aceste creații poetice ne obligă să pășim cu sfială în spațiul care păstrează în esența sa amprenta puternică a mitropolitului – poet. Materialul pe care l-am descoperit, rămas încă neexplorat în arhiva mănăstirii Nicula, este alcătuit din: schițe ale poeziilor, fragmente nepublicate, variante diferite ale aceluiași text, cugetări, completări inedite pe marginea textelor. Intervențiile pe text făcute de poet relevă selectarea și înlocuirea unor termeni, înclinația pentru alegerea celei mai expresive variante, demonstrează harul în utilizarea nuanțată a limbajului poetic.

Un alt exemplu de text pe care l-am descoperit la Nicula este o secvență dintr-un manuscris care a văzut lumina tiparului parțial. Versurile din manuscris, care au fost publicate sunt integrate în prima strofă a poeziei *Stanță rustică*, dovadă a faptului că au fost considerate de către poet valoroase.

Capitolul al cincilea este dedicat filonului liric din *Memorialistică*, analizei modului în care aspectele biografice se constituie într-un element de autenticitate al poeziei ananiene. Memoriile sale completează biografia prin inserarea detaliilor care i-au marcat viața. În aproximativ șapte sute de pagini stă concentrată biografia celui care, cu verticalitate, și-a împlinit destinul, revelându-și

personalitatea, cu frământări și neliniști, cu bucurii și neîmpliniri, ca măsură a conștiinței omenescului din ființa sa. Mărturisirea nu o face în taină, în prezența unui duhovnic, ci public, sub semnul adevărului, în fața lui Dumnezeu și a neamului românesc.

Îndârjirea cu care își protejează opera literară "scrisă" în memorie, este vizibilă din prezența celor două caiete în care transcrie poemul dramatic *Meșterul Manole*, o variantă oficială și una neoficială, scrisă pe foi sustrate din secția *Fabrică* a închisorii. Dincolo de episodul închisorii, amintirile se construiesc și în timpul unui gen de exil în America, sub semnul dorului de țară. Valoarea documentară a memoriilor Înalțului Mitropolit este dublată de perspectiva calității literare a scriiturii. Elementele de tip metaliterar – titlurile sugestive ale capitolelor, inserțiile jurnalistice - din perioada petrecută în Hawai, care cuprind notații din perioada 29 decembrie 1970 – 21 iunie 1971 - secvențele din corespondențe personale sunt dovada confesiunii literare, a unei revărsări sufletești, pe care o face cu maximă responsabilitate și generos, spre cei ce-i vor urma. Filonul liric se consolidează, atât în detenție, cât și în timpul șederii departe de țară, peste ocean.

Capitolul al VI-lea este dedicat *Predicilor armonizând filosofia, teologia, literatura*. Înalțul prelat și-a ancorat predicile în vasta sa cultură umanistă, ignorând canonul acestui moment al tipicului slujbei bisericești. O trăsătură a operei de amvon a Înalț Prea Sfințitului Bartolomeu este puterea de a inspira, de a răscoli, de a crea motivație, de a produce raportarea la modele de viață lumească exemplară, fără a diminua solemnitatea sacrului canonic. Vocea de bariton-bas, cu amplificări în momentele culminante ale predicii a transformat predicile sale în artă. O retorică inconfundabilă, care a sprijinit personalizarea operei sale de amvon.

Misiunea sa dublă, de propovăduitor al Cuvântului lui Dumnezeu, prin calitatea de preot și de mijlocitor al înțeleșurilor sacre ale lumii, prin vocația de poet, desăvârșesc complementaritatea dintre *homo religiosus* și *homo faber*.

În *Capitolul al VII-lea* am abordat *Complexitatea omului de cultură*, prezentând dimensiunile personalității lui Valeriu Bartolomeu Anania: cea de teolog, de liturgist și de literat. Liturgistul, persoana care încearcă să descifreze semnificațiile liturghiei, care studiază aspectele formale și pe cele de conținut, înglobează celelalte două calități: pe cea a teologului și pe cea a scriitorului. Nu orice teolog este liturgist, însă privit din unghiul opus, orice liturgist este în primul rând, teolog. Tușa care accentuează profilul lui Anania este cea a emeritului liturgist, care vede dincolo de profan, din perspectiva teologului, pătrunzând cu ochiul specialistului, tainele și simbolistica Liturghiei.

Am surprins modul în care este receptat Valeriu Anania de către critica literară, dar și în diferite interviuri, luate de Lelia Munteanu, Hiley Ward, Ștefan Iliaie, din amintirile Nicoletei

Pălimaru, notate în *Jurnal*. În același capitol am evidențiat activitatea literară din Detroit, prin prezentarea câtorva numere din caseta literară *Noi*, exemplare regăsite în arhiva personală de la Mănăstirea Nicula, alături de monografii, antologii, lucrări despre valoarea liricii sale și poezii dedicate înaltului prelat. Dintre acestea din urmă, am ales prezentarea în detaliu a următoarelor studii: *Adaos la o poezie a părintelui Anania*, de Vasile Voiculescu, *Grelele Cerului*, de Ioan St. Lazăr, *Nu plânge, heruvimul nu s-a stins*, de Carmen Peregrina, *Epitaf Prietenului Valeriu Anania*, de Christian W. Schenk, *A bartolomi*, de Sever Negrescu, *Fereastră*, de Nicoleta Pălimaru.

Moștenirea pe care Valeriu Anania o lasă generațiilor tinerilor merituosi - Fundația *Mitropolitul Bartolomeu* dovedește încă o dată faptul că Înaltul Mitropolit este o prezență vie în cultura națională.

Continuator al unei dinastii de artiști teologi, Varlaam, Dosoftei și Antim Ivireanul, Valeriu Anania este un scriitor cu o puternică trăire creștină, religioasă. În textul său poetic se oglindește lumina renașterii spirituale, dorul după esența sacră a lumii. Vasile Bâgiu a observat modul în care poetul religios se raportează la universal, din spațiul în care trăiește și la cel spre care aspiră. Opera unui scriitor este o reflexie a unui destin, iar detaliile biografice relevante sunt izvoare de cunoaștere și surse de inspirație. Indiferent care ar fi fost motivația scrisului lui Anania, acesta învinge un destin și până la urmă, timpul.

Prin rezultatele cercetării noastre dorim să aprofundăm paradigma culturală identitară a înaltului prelat, căutând argumente pentru poziționarea creației sale lirice la confluența singularității sale geniale cu harul care i-a împodobit existența pământească.

MINISTRY OF EDUCATION
NATIONAL UNIVERSITY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
POLITEHNICA BUCHAREST
PITEȘTI UNIVERSITY CENTRE
FACULTY OF THEOLOGY, LETTERS, HISTORY AND ARTS
DOCTORAL SCHOOL OF *PHILOLOGY*

DOCTORAL THESIS SUMMARY
Lyrical hypostases in the works of Valeriu Anania

Doctoral Supervisor:
prof. univ. dr. habil. MINA-MARIA RUSU

Ph.D. Candidate:
DIANA PORUMB (POPA)

PITEȘTI

2023

SUMMARY

At times, the biographies of cultural personalities exhibit a supernatural aura, as they win you over by their greatness, their complexity, their fulfillment, and their suffering. Valeriu Bartolomeu Anania is one of those highly alive personalities, a model for an exemplary life, in whom the results of his upbringing are balanced and harmonized into a cultural construct. This is how I have perceived Anania, with his two identities: a secular one, received at birth (*Valeriu*), and a clerical one, which he built for himself step by step, up to the high rank of Metropolitan (*Bartolomeu*).

In an interview at the age of 82, Bartolomeu avers that he does not believe in destiny, which can be altered, but in “what God ordains” (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>). I was struck by this semantic nuance pointed out by Valeriu Bartolomeu Anania, towards the end of a full life, its complexity sometimes appearing fictional.

In this work dedicated to this great man of culture, I have sought to elucidate the “ordaining” that has seen him both enthroned as a hierarch and receiving high literary accolades; guarding him from *loneliness* (as *the drama of a man abandoned by the others*); and granting him the charisma of *solitude* (*spiritual cleansing, or purification*) as the state in which he created⁵. Simultaneously, I have tried to understand his statement that he is not a mystic, although his intense experiences as part of the relationship between man (as a transient being) and the sacred (as a guiding value that is intangible, fascinating, and whose presence motivates and sustains the fleeting life of the common man) are felt across Anania’s works. The two dimensions of his being, never thought of as above anything natural, have been built into a unique complementarity of the worldly with the divine, and symbolically express the way in which, by observing the will of God (Who made him a human being), he has stayed part of the earthly universe, as an entity refined by his assumption of earthly life but ever focused on the intangible sacred, in which his thoughts are clarified, but without daring to “inhabit” it.

High priest **Bartolomeu Anania** was my role model in my endeavor of knowing the depth and value of **Valeriu Anania**, as I attempted to discover and reconstruct his lyrical descent, the complex image of the theologian and the *literatus*, in whose personality arose over time the complementarities that consolidated his two identities into a single, vigorous, and fascinating one.

The research findings leading to this doctoral thesis have opened our perspective towards the originality and the intrinsic value of the lyrical work of Valeriu Anania – whom literary critics

⁵ This distinction between the two concepts (loneliness and solitude) was made by Bartolomeu Anania during the same interview (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>)

acknowledge and validate primarily as a playwright. Therefore, our critical enterprise aims to bring to the fore the high priest's dimension of a poet, thus rounding out his literary profile and attesting to his quality as a complex author. Plying his trade as a playwright, writer, and poet, as well as an author of memoirs, he has assembled a solid oeuvre on the foundations of his vast humanist culture with Renaissance nuances. It is well possible that the creative practice he undertook throughout his life may be rooted in his wager with himself regarding the conjugation of the verb *live*, i.e. growing ever more human as he fixated his gaze on the divine model.

For the man of letters, the complementarity of the two ontological processes (growing *more human* and *more godly*) constructs an identity cultural paradigm that particularizes his personality in a *theological* and *literary* space, both components in fertile harmony, whose resulting force we hold to be his lyrical creation. What we find especially interesting is his personal position regarding the lyrical dimension of his creation. As such, his discretion bears the significance of an intense inner experience, of an internal combustion generating distilled products, essences of worldly life. His biography stands out by his theological aspirations, as he always aimed to live among regular individuals, whose condition he assumed fully, without ever daring to momentarily exchange it for one divine. Monastic types generally seek distance from ordinary life, from the society in which they are born, as they aspire to holiness and to closeness to God as they practice solitude via meditation and prayer – yet he, Valeriu Bartolomeu Anania, led his life in an earthly manner, as a man chosen to be perpetually amid the others, whom he must support on their progress throughout worldly life. His vocation was to be a leader, and this feeling guided his choice when he opted to pursue theological studies. Recent history remembers him not only as the initiator of a students' strike but as a leader that the multitudes followed for his human touch, his model of dignity, his strength to withstand life's challenges, and the sense of balance he exhibited when faced with the misfortunes of the man Valeriu Anania. He may have been atypical as a monk, as he was closer to the nature of the common man, yet he always knew how to generalize certain life experiences so they may serve as inspiration to others. His biography is a form of concentrating chronological time into event time, to be then converted into the mythical time of humanity. His connection to God is a cultural one, as the sacred provided him with the perspective of the ontological model that any higher man can choose, so as to build himself on.

In this doctoral thesis devoted to Anania's lyrical work, we aim to demonstrate that there is reconciliation and balance between the theologian and the secular poet; and to identify the influence

of such noted poets as Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, and Lucian Blaga on his poetic thought, yet without changing his creative personality.

This work focuses on aspects of his oeuvre that posterity may find interesting, such as the power of his words; his poetry between mysticism and religion; his approaches of the sacred; his inspiration; his relationship with tradition; how his sermons connect to the metaphorical and the philosophical; evidence of his literary activity in Detroit⁶, during the years he was eparchy secretary, a representative of interchurch relations, as part of the Romanian Orthodox Missionary Archbishopric in Canada; and the study of his manuscripts in the library at Nicula Monastery⁷.

Across its seven chapters, this thesis provides readers with a general overview of the high priest's cultural and theological activity, as well as a special overview devoted to the lyrical and poetic dimensions of his work, manifest in his profound capacity for metaphor, both through the words employed and through his rhetorical talent, the latter shaped by the wisdom of such a deep intellectual as had suffered in full dignity and survived the communist regime. This exceptional theological personality enjoyed writing as the outlet that kept his mind clear and enabled him to be, in turn, a supporter of his suffering brethren. By reviewing his theological and literary works, with details provided by unique formerly unpublished documents of his personal archive at Nicula Monastery, we were able to piece together a complex biography, with extreme experiences as early as his university years, such as the misery of detention, and complete with feeling homesick during his missionary years on the American continent.

The findings of my doctoral research were gathered under the edifying title of *lyrical aspects*, a reception for poet Valeriu Anania that unites his literary debut as a lyrical poet with the over 10,000 lyrics confined to memory during his detention in Aiud. I believed that, since his first exercise in extracting the essence of the world via metaphor in lyrics occurred early on, the structure of his robust personality must have had deep within certain unsuspected lyrical buds, the expression of his poetic sensibility. I read Anania's oeuvre in this key, searching for its lyrical red thread in all his writings, including the theological ones, and thus concluding that the *poet* is but the first stratum of a mighty cultural construct. This conviction is the reason why the thesis' title is not *The Lyricism of Valeriu Anania* but *Lyrical Aspects in the Works of Valeriu Anania*, as I maintain that his entire creation, both literary and theological, features a lyrical red thread running through, which defines his complex

⁶ From 1965 to 1976 he was the editor of the *Credința* (Faith) magazine and almanac, and of the literature collection *Noi (Us)*.

⁷ During my doctoral studies I repeatedly consulted the manuscripts in Valeriu Anania's personal library at the Nicula Monastery.

creative identity. As per poetry of *Gândirea* (literary criticism guidebook), the experience of the sacred is followed by lyrical creation, as part of an intellectual and refined discretion, removed from the rigors of theological canon and bordering metaphorical liberties. Within Valeriu Anania-as-poet, the world exists *in nuce*, an eternal primordial *prima materia* that awaits (re)shaping, through the metaphor filter of his culture and of his edifying might, with its result being the lyrics, as cathartic cultural edifice bearing the personality of its creator.

His profoundly theological culture grounds the meditational side of his creative personality, becoming a first filter for his lyricism. Yet in Anania's poems the reader notes the elegance he develops relative to his theological universe, without getting entirely subjugated by it but which he probes via the lens of his poetry, achieving a world where the profane and the fleeting are converted into the sacred and the perennial. While Arghezi – whose influence is felt across Anania's lyricism – practiced *solitude* as a meditational state in his life as a monk, which he then abandoned to rejoin the mundane world, Valeriu Anania had the chance to a monk's existence whose dimensions were organically laid down as early options. Thus, we feel they had become an intrinsic part of his personality, complementary to the philosophical filter which he acquired, by his thorough studies within the frame of his cultural experience. As far as lyrical creation is concerned, Valeriu Anania rebuilt himself through meditation, then through reflection, going from *loneliness* to *solitude*.

We feel that the lyrical side of his personality should be seen as the product of a full biography, rendered into his creative destiny. I have noticed, both in his interviews and his memoirs, the distinction he makes between *loneliness*, *aloneness*, and *solitude*. A robust personality, grounded in and well aware of the turmoil of the world, Valeriu Anania was unable to conceive of life as asceticism, as a meditational isolation from the world. His vocation was one of integration into the world, and integrating the world into himself; of having an exceptional existence among people; of assimilating their fleeting condition and their platitude's anonymity, and then proceeding to integrate those, via his poetry and his literary work in general, into a matrix of his acknowledged transient condition. Nothing to do with the tragedy of the finite human, but the natural acceptance of worldly destiny!

Born in the particular universe of organic complementarity between sacred and profane, Valeriu Anania's lyricism transcends physical time and reaches mythical time, the non-fleeting time, as it stays faithful to archetype and taps into Christ's model for worldly existence. Valeriu Bartolomeu Anania was a complex personality, fascinating in its spiritual robustness, in its balance and resilience against all of life's vicissitudes, which have organized his space à la Dante, as a purgatory of decanting and distilling under the influence of the tragedy of being, as a space of man's initiation on the quest

of finding himself. Lamentation during critical situations is never seen with Valeriu Bartolomeu Anania, for such situations are considered gateways to new and higher stages of life, as per the principles of the ascent myths. On this quest, his personality is consolidated by dignity and resoluteness, as it is often that reaching his limitations brings to his mind the desire to exceed those limitations, as a means of re-establishing balance. There is thus an accepted initiation journey, not an escape, into the world of the sacred, a path of spiritual refinement.

Regardless of his ranking by literary critics, Bartolomeu Valeriu Anania is undoubtedly a wordsmith that has earned himself a definite position in modern literature. His reflective poetry, hinging on the sacred-profane symmetry, is balanced with religious tones that use Christian mythology and start from biographies noted for being life models or which have a marked existentialist character. Tradition, folklore, the ancient philosophy of man living with faith in God are all recurrent inspirations in his lyrical works and are subscribed to love (*philia*) – profound human value – as sustained by his organic bond to his mother, to his neighbor, to the world in its apparent endlessness, and to himself. This sentiment of *philia* is the catalyst for an identity whose distinctiveness in the realm of national culture becomes a value benchmark denoting steadfastness.

Across my doctoral research, Anania's creative personality was investigated in comparison to his poetic influences, and we may conclude that his lyricism did not coalesce either in the shadow of or drawing on the sap of such works by Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, or Mihai Eminescu. The poet Valeriu Anania has his own lyrical bedrock, where the turmoil of his worldly life, washed by suffering, meditation, cultural refinement, spiritual triumphs and plummets of the soul, condenses into verse – a sacrosanct space where his freedom to commune with the sacred remains eternally unrestricted.

His cultural and theological contact with Dosoftei's *Psalter*, and with the erstwhile Metropolitan's vocation as a poet, impacted his lyrical destiny and gave him the impetus to continue his predecessor's torment, even by taking him as an example for the construction of his own poetic dimension. Anania's lyrical consciousness would bear fruit by his cultural act of diorthosis (revision) on the Bible for 11 years – as the ultimate story of man as related to God – which he has compacted by all the expressive virtues of the written word. "The Bible is the very utterance of God through people and for people; it is a library; it is the Book of Books," writes Bartolomeu Anania in his *Cuvântul lămuritor despre Sfânta Scriptură (A Word of Explanation on the Holy Scripture)*. In the 11 years devoted to this work, he confesses that his relationship to God was alive, and that the resulting product is the expression of divine will and grace:

Above all, we give thanks and praise to God, Whom the worker felt very near during the eleven years of toiling on the balancing beam spanning humility and audacity; He is the One Who made it so that where there were lacks in worthiness, grace would compensate, and where skill was lacking, that effort would compensate (emphasis ours). To Him be all glory and worship, for all ages and ages!

His work was thus a new way of approaching God and the sacred valences of the primary World.

The originality of his work can be observed in the applied research carried out on the Nicula Monastery manuscripts, in their comparison to his published lyrical texts, in a complementary approach that is both theological and poetic. Bearing in mind the relationship between these two aspects – the priest and the poet – twinned into one entity, we can prove, by interdisciplinary analysis, the complexity of his personality and the intrinsic value of the most expressive segment of his work, his poetry. As the poet's soul vibrates in both the key of theology and that of philology, their intersection as materialized in poetry must be granted its well-earned public relevance.

Chapter I, The Sacred. Philosophical and theological markers, follows certain philosophical lines that have guided Valeriu Anania's poetic thought. His influences by Lossky, Berdyaev, and Dostoevsky are joined by his profound knowledge of Lucian Blaga's philosophical system and are further refined in contact with the philosophical approaches of the sacred carried out by Rudolf Otto and Mircea Eliade, and with the principles of existentialism. Naturally, Anania's philosophy and theology, with their evident particularities, could be the topic of further doctoral research on their own. Therefore I have opted to make but a succinct review of several theoretical features, so as to ground my value judgments on the structure and specificity of his lyricism. In the same first chapter I have developed the concept of lyrical matrix as applied to his biblically inspired poetry, given that, though the poet had theological studies and a great sensibility regarding the reception of the world, he was never overtaken by mysticism. He himself declared not to be a mystic⁸! So we have looked for a category where his lyricism could be integrated, and we deemed his poetry to be religiously inspired, yet not stuck in canon. We could rather speak of the poet's religiosity as the expression of his relationship between man and the model of the sacred, a value he venerates without renouncing his quality of a transient man such that he might accede to a superhuman, divine universe. His lyricism comes from the perspective of a higher, refined consciousness, that of a superior, cultivated, cerebral man, able to suffer with dignity and to position himself under the aegis of a God Who has always

⁸ (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>)

supported him. Valeriu Anania is not overwhelmed by mystery! He remains fascinated by its existence but without becoming obediently subservient to it. We consider his lyricism to be the expression of the human essence coming to know, accepting, and bearing with dignity its human condition. In our critical forays into Anania's lyrical universe we turned to the reading keys suggested by Eugen Dorcescu for understanding higher poetry without rendering absolute its hermeneutic role. We agree with Emil Cioran on his opinion that mystics "indulge in heavenly sensuality" as they touch upon celestial infinity. As such, just as he himself averred, Valeriu Anania never found himself in the role of a mystic but sooner positioned himself on a coordinate point of silence, like the holy hermit Seraphim of Sarov, by together resonating with both the world and the heavens. Nor was the biography of Teresa of Avila a model for his life and mystical experiences in God but her works did serve him as one of his guidelines for defining man vis-à-vis his aspiration of reaching the sacred. We inferred that it was only the distinction made by Teresa of Avila between prayer and recollection (silent reflection) that helped Valeriu Anania shape his creative consciousness as adapted by the earthly status he had accepted. From this perspective, we were able to find common symbols in the poetry of the two monastics, and this aspect bears importance for the defining of the lyrical profile of the poet.

Chapter II belongs to ***The Lyrical, as a Place of the Soul Refined by the Sacred***, and follows the logical development of the issues in the opening chapter. The sacred power of the word and its avatars have been pursued since the dawn of poetry, and ever since his poetic debut in the text *Pământ și cer* (*Earth and Heaven*), all the way to *Anamneze* (*Anamneses*), arguably the most mysterious and profound of Anania's lyrical works. In a metaphorical exercise of re-Genesis, the Logos has edifying power over life and death by recourse to the sacred. The remembered events are brought back to be re-lived. Valeriu Anania crosses the dimension of bidirectional time, achieving a mirror image of his progression into the past. Using Eugen Dorcescu's vision of mystical poetry as a guide, we see that the difference between the understanding of the mystery and its lived experience is significant. Whereas religious poetry is experiencing mystery by the mediation of ritual via symbols, mystic poetry is the direct experience of the mystery.

We have followed the connection of Dosoftei, Eminescu, and Anania by delving into the resources of poetic expression. A lyrics master beyond his historical age, Dosoftei brings about, in his *Verse Psalter*, a new era bearing sacred resonance in lyrical history. In turn, as he translates and revises the Bible, Valeriu Anania follows the model of the versified psalms of Dosoftei, whose language he updates while retaining their authenticity and historical value. Dosoftei observes and applies the principles of European poetics by sticking to the elements of western prosody. The text of *Psalms 101*,

analyzed in comparison, demonstrates the historical evolution of the Romanian language as well as the capacity of Valeriu Anania-as-translator to synchronize the text in the versified *Psalter* of 1673 with the prose *Psalter* in the *Bucharest Bible* printed in 1688, and adapt them to the most expressive and contemporarily accurate linguistic forms. By comparatively studying the three sources, we tracked down the similarities among them, as well as the original notes introduced by Valeriu Bartolomeu Anania, as the entwined result of his poetic vocation and his sound theological culture.

There are also commonalities to be identified with Eminescu's lyricism, particularly in the poems conveying his unique sensibility, dedicated to his beloved mother. Another important point is the theological interpretation of the poem *Luceafărul (The Morning Star)*, wherein Valeriu Anania identifies in the guise of Hyperion the very Logos, the Word embodied in the person of Jesus Christ.

Further pursuing the comparative method to establish his influences, Anania's lyricism can be held up to that of Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, and Nichifor Crainic. The exploitation of the symbols' significance renders higher potency to the meaning of the lyrics and provides hermeneutical perspectives on his lyricism. There is a subchapter dedicated to the particular symbols appearing in Anania's lyricism: the cosmic tree, the silence, the forest, the longing, the shadow, together with a magic-ritual connection harking back to archetypal structures and traditions.

Chapter III, Detention, the locus sacer of poetry, is devoted to the times he spent in prison and the poems written then, over an interval whose coordinates are in the realm of the absurd, of a lived history, i.e. the days of the communist regime's persecution of intellectuals, of the opinion makers, leaders of a populace corseted by dehumanizing constraints.

While in detention, his very poetry gains a martyr's aura. In such a place of the directed degradation of human beings, soliloquy replaces dialogue, and The Other is projected as the divine. Thus we may speak of a God of prisons, an omnipresent spirit, the only one for whom entering and exiting prison eludes the wardens' watchful eye. In fact, the shadow of the divine descending into the jail topos in order to protect the inmates is God's expression of maximum solidarity with the suffering of man.

In such a space of both punitive clausturation and penitence, the presence of God is the fragrance that turns detention into a time of Christian meditation, and an inmate's cell into a monk's cell. Here, in the communist prisons, was the place for the profound meditation of an intellectual, refining the latter through suffering and forever refreshing him with the gift of creation. Thus prison became a purgatory for the human soul to renounce sin, to be ennobled and purged down to the core, such that poetry may be born clear, pure, and essential, out of suffering that is accepted with the resignation of

a martyr's consciousness. Practicing faith, as a concrete and pragmatic part of religion, bore fruit as lyrical constructions at their maximum general, triggered and supported by the inner states of the inmate. The cell, as profane space, is projected into a place in the world's abyss, at the crossroads of spirituality and faith, into a point of origin that births a world that is new and clean, cleansed in the image of the first World.

The poets of the communist prisons found themselves under the protective stewardship of the sacred, as a refined experience of earthly life. Suffering in detention and the poetry of suffering become synonymous by their causal relationship. Literary works have been a way for the mind to be redeemed in an equation of the absurd where man must endure physically. In the poetry begotten by the communist prisons, the process of transcending pain and suffering distils meanings, clarifying them as far as their rebirth as sacred garments. We believe that, in the cells, the creation process lies underneath the sign of the divine gift, as the resulting poetry has the freshness of the highly edifying original word. The cell and the jail are metaphors of self-discovery, of essential revelations, of the imperceptible border between life and death. Eternity gains here new meanings and time loses its track. Valeriu Anania's time in prison was a test of his earthly life, which he passed with dignity, by "putting down" nearly twelve thousand lyrics into his mind. Lyrical creation was his way of overcoming the walls of his prison, a form of survival, as his mind was constantly trained via memorization, and his spirit fortified by prayer. Poetry about sacrifice, suffering, humiliation, and loneliness becomes a form of purification, of catharsis, underneath the divine light.

Chapter IV is titled ***Treasures from the Manuscripts***, and it appeared as the result of the studies undertaken in the library at Nicula Monastery, where the manuscripts of the high priest are kept. We tracked the way in which these treasures left behind by Bartolomeu prove the conversion of man into theologian and of theologian into priest.

The manuscript in the Metropolitan Bartolomeu's archive entitled *Pescărușul (The Seagull)*, inspired by Richard Bach's *Jonathan Livingston Gull*, captures the calling of the human being and the fascination that the absolute holds over it. The visual horizon, altered once the bird has ascended, the desire to soar ever higher so as to expand knowledge, explain by means of parable the desires of the human soul and its bodily restraints. Another important manuscript is the one known as *Cartea lui Iov (The Book of Job)*, a character unique by his destiny and behavior, a model of modesty and humbleness that has fascinated the poet.

We continued to analyze poetic texts that only survive in manuscript form, as the initial forms of later edited published poems, or texts that were never published. One example is the poem *Numele*

tău (Your Name), found in three manuscript versions and never published. Other examples of unpublished poems are as follows: *Regăsire (Re-Encounter)*, *Un alt fel de Apocalipsă (Another Kind of Apocalypse)*, *Aripile mele foarte s-au mirat (My Wings Were Greatly in Awe)*, *Cireșul a murit arzând (The Cherry Tree Died Burning)*. We looked at all these unpublished texts as we attempted to analyze them critically from the point of view of the relationship between sacred and profane. Such an opportunity of suggesting interpretation keys for these works of poetry calls on us that we tread lightly into the space guarding in its essence the powerful imprint of the poet metropolitan. The material we have discovered, left unexplored in the archives of Nicula Monastery, consists of poem sketches, unpublished fragments, different variants of the same text, aphorisms, insightful additions by the sides of the texts, etc. The poet's interventions on the texts show his manner of selecting and replacing certain terms, his drive for choosing the most expressive version, and ultimately demonstrate his gift for the nuanced use of poetic language.

Another example of a text found at Nicula is a sequence from a manuscript that only partially saw the light of print. Those lyrics in the manuscript that have been published were integrated in the first stanza of the poem *Stanță rustică (Rustic Impression)*, as proof that the poet did not consider them particularly valuable.

Chapter V is dedicated to the lyrical red thread of the ***Memoirs***, to the analysis of how the biographical aspects constitute an element of authenticity for Anania's poetry. His memoirs fill out his biography by inserting details that have had an impact on his life. Approximately seven hundred pages concentrate the biography of he who fulfilled his destiny in verticality, revealing his personality with all his concerns and unease, with his joys and frustrations, as a measure of the acknowledgment of the human inside him. It is not a secret confession, in the presence of a father confessor, but publicly, under the mark of truth, before God and the entire Romanian nation.

His relentless protection of his literary work "written down" to memory is attested by the presence of the two notebooks in which he has transcribed the dramatic poem *Meșterul Manole (Craft Master Manole)*, in an official version and an unofficial one, written on paper taken from the prison's *Factory* section. Beyond the prison moment, his memories are also built up during his form of exile in America, marked by his homesickness. The documentary value of the High Metropolitan's memoirs is doubled by the literary quality of his *écriture*. Metaliterary elements – such as the suggestive titles of his chapters; the journalistic inserts on his time in Hawaii, with notations spanning December 29, 1970 to June 21, 1971 – and sequences from his personal correspondence are literary-confession proof

of a soul's outpour with maximum responsibility and generosity towards his followers. The lyrical thread is thus consolidated both in detention and during the time overseas, away from home.

Chapter VI belongs to the ***Sermons Harmonizing Philosophy, Theology, and Literature***. The high priest anchored his sermons to his vast humanist culture, ignoring the canon of this moment within the typical mass. One distinguishing feature of the pulpit work of His Eminence Bartolomeu was the power to inspire, to disturb, to stir motivation, to get the audience to relate to exemplary life models in the world without diminishing the solemn nature of the canonical sacred. His baritone-bass, amplified during the sermons' climaxes, turned his homiletics into art. His unmistakable rhetorics supported the personal rendering of his pulpit work.

His double mission, of preacher of the Word of God as a priest, and of mediator of the sacred meanings of the world as a poet, perfects the complementarity between *homo religiosus* and *homo faber*.

In *Chapter VII* we approached the ***Complexities of the Man of Culture*** by presenting the dimensions of Valeriu Bartolomeu Anania's personality: the theologian, the liturgist, and the man of letters. The liturgist, trying to decipher the liturgical meanings, studying the formal aspects and the content aspects, envelops the other two qualities, the theologian and the writer. Not every theologian is also a liturgist but, conversely, any liturgist is primarily a theologian. The highlight on Anania's profile is that of the liturgist emeritus, who sees beyond the profane from a theologian's perspective and gains insight by his expert's eye into the mysteries and symbolism of the Liturgy.

Valeriu Anania's reception by literary critics is captured here and in various other interviews, by Lelia Munteanu, Hiley Ward, Ștefan Iliaie, and in the memories of Nicoleta Pălimaru, written down in her *Journal*. The same chapter features his literary activity in Detroit, by showing several issues of the literary collection *Noi (Us)*, which we have found in his personal archive at the Nicula Monastery, together with monographs, anthologies, works on the value of his lyricism, and poems dedicated to the high priest. Of the latter, we have chosen to present details of the following studies: *Adaos la o poezie a părintelui Anania (Addendum to One of Father Anania's Poems)*, by Vasile Voiculescu; *Grelele Cerului (Heaven's Heavy Ones)*, by Ioan St. Lazăr; *Nu plânge, heruvimul nu s-a stins (Weep Not, for the Cherub Has Not Died)*, by Carmen Peregrina; *Epitaf Prietenului Valeriu Anania (An Epitaph to My Friend Valeriu Anania)*, by Christian W. Schenk; *A bartolomi*, by Sever Negrescu; *Fereastră (Window)*, by Nicoleta Pălimaru.

The legacy that Valeriu Anania leaves behind to the coming generations of worthy youths by the *Metropolitan Bartolomeu Foundation* proves once more that the High Metropolitan is a living presence in Romanian national culture.

The continuator of a dynasty of theologian artists, such as Varlaam, Dosoftei, and Anthim the Iverian, Valeriu Anania is a writer with a powerful Christian religious experience. His poetry mirrors the light of spiritual rebirth, the longing for the sacred essence of the world. Vasile Bâgiu noted the way in which the religious poet connects to the universal, from the space he lives in and towards that he aspires to. The work of a writer is the reflection of his destiny, and the relevant biographical details are both fonts of knowledge and inspiration sources. Whichever the motivation of Anania's writing, it prevails over destiny and ultimately over time itself.

By the findings of our research we aim to bring further depth to the cultural paradigm of the high priest's identity by seeking arguments for placing his lyrical creation at the crossroads of his genius singularity and the gift that has adorned his earthly existence.

MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION
UNIVERSITÉ NATIONALE DE SCIENCE ET TECHNOLOGIE POLYTECHNIQUE DE
BUCAREST
CENTRE UNIVERSITAIRE DE PITEȘTI
FACULTÉ DE THÉOLOGIE, LETTRES, HISTOIRE ET ARTS
ÉCOLE DOCTORALE *PHILOLOGIE*

RÉSUMÉE DE LA THÈSE DE DOCTORAT

Les hypostases lyriques dans l'œuvre de Valeriu Anania

Directeur scientifique:
prof. univ. dr. habil. MINA-MARIA RUSU

Doctorant:
DIANA PORUMB (POPA)

PITEȘTI

2023

RESUMÉ

Parfois, la biographie des personnalités culturelles a l'aura de l'au-delà, en séduisant par la majesté, la complexité, l'accomplissement et la souffrance. Valeriu Bartolomeu Anania est l'une des personnalités vives, modèle d'existence exemplaire, en équilibrant et en harmonisant les résultats de sa formation par une construction culturelle. C'est ainsi que nous avons perçu Anania, avec ses deux identités : l'une qui est liée à la terre, reçue à sa naissance (*Valeriu*) et l'autre qui est liée à l'esprit, qu'il s'est construit pas à pas, jusqu'au titre de Métropolite (*Bartolomeu*).

À 82 ans, Bartolomeu confesse dans une interview qu'il ne croit pas au destin, qui peut être modifié, mais à « l'ordre du Dieu » (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>). Nous avons été marquée par cette nuance sémantique que Valeriu Bartolomeu Anania a fait après une vie dense, d'une complexité qui des fois paraît descendre de la fiction.

Dans la thèse dédiée à cette grande personnalité culturelle, nous avons essayé de distinguer « l'ordre » qui l'a mis sur le trône d'évêque ainsi que dans la loge de la littérature, en le protégeant de la *solitude* (comme *drame de l'Homme quitté par les autres*) et en lui donnant le don de *l'isolement* (*état d'écologisation de l'esprit, de purification*) comme état de création⁹. En même temps nous avons essayé de comprendre son affirmation qu'il n'est pas un mystique, même si les sentiments intenses, dans le rapport entre l'homme, comme être humain passant et le sacré, comme valeur-repère, intangible, fascinante, dont la présence motive et soutient la vie passante de l'être humain commun, surgissent dans l'œuvre ananienne. Les deux dimensions de son être, jamais considérées comme plus grandes que la nature, se sont construites dans une complémentarité unique du terrestre et du divin, en exprimant symboliquement la modalité dont, en respectant la volonté du Dieu qui a créé l'Homme, est resté dans l'univers tellurique, comme être raffiné par le geste de prendre en charge la vie sur la terre, avec les yeux vers le sacré intangible, où il clarifie ses pensées, sans oser l'« habiter ».

Le prélat **Bartolomeu Anania** nous a été repère dans la démarche faite de connaître la profondeur et la valeur de **Valeriu Anania**, en essayant de découvrir et de reconstruire son filon lyrique, l'image complexe du théologien et du lettré, dans la personnalité duquel se sont produits,

⁹ Cette distinction entre les deux concepts (solitude et isolement) a été faite par Bartolomeu Anania dans la même interview (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>)

durant le temps, des complémentarités qui ont consolidé les deux identités dans une seule personnalité, vigoureuse et fascinante.

Les résultats de notre recherche concrétisés dans la présente thèse de doctorat nous ont ouvert la perspective vers l'originalité et la valeur de la lyrique de Valeriu Anania, reconnu et validé par la critique littéraire, premièrement comme dramaturge. Par conséquent, notre démarche critique a comme but de signaler la dimension de poète du prélat, en complétant ainsi son profil de lettré et la qualité d'auteur complexe. En exerçant l'écriture comme dramaturge, écrivain et poète mais aussi comme mémorialiste, il a construit une œuvre solide sur le fondement d'une culture vaste de type humaniste, avec des nuances renaissantistes. Il est possible que l'exercice créatif qu'il a fait durant sa vie ait à l'origine un pari avec soi-même, concernant la conjugaison du verbe vivre en devenant homme, tout en regardant le modèle divin.

Pour l'homme de lettres, la complémentarité des deux processus ontologiques (*devenir homme* et *devenir dieu*) construit un paradigme culturel identitaire qui particularise sa personnalité dans un espace *théologique et littéraire*, des composants qui se trouvent dans une harmonie fertile, dont nous avons considéré le résultat être la lyrique qu'il nous a laissée. Nous avons trouvé intéressante la position personnelle face à la dimension lyrique de son œuvre. Sa discrétion, dans ce sens, a la signification des sentiments intimes intenses, d'une combustion interne génératrice des produits distillés, essentialisés de la vie humaine. Ce que nous avons remarqué dans sa biographie est le profil de son aspiration de théologien, qui a toujours visé la vie parmi les gens communs dont il a assumé la condition sans oser la changer avec une autre qui serait divine. Si les moines, en général, ont pris leur distance de la vie courante, de la société où ils sont nés, en aspirant à acquérir la sainteté et le rapprochement de Dieu, en exerçant la solitude par méditation et prière, lui, Valeriu Bartolomeu Anania a vécu sa vie de façon commune, comme un être choisi à vivre au milieu des autres qu'il soutient sur leur chemin sur la terre. Il avait une vocation de leader et ce sentiment lui a montré le choix fait quand il a décidé de suivre des études théologiques. Il n'est pas resté dans l'histoire récente comme un initiateur d'une grève des étudiants, mais comme un leader que la foule a suivi pour le courant dans son être, pour le modèle de dignité, le pouvoir de résister aux épreuves de la vie et l'équilibre démontré dans la relation avec les événements malheureux de l'homme Valeriu Anania. Il n'a pas été un moine ordinaire, étant plus proche de la nature commune de l'homme, mais en sachant toujours à généraliser une expérience de vie comme une fable pour les autres. Sa biographie est une forme de concentrer le temps chronologique dans celui événementiel, pour le convertir ensuite dans

un temps mythique de l'humanité. Sa liaison avec Dieu est culturelle, le sacré lui offrant la perspective du modèle ontologique que chaque être supérieur peut choisir, pour se construire.

Dans la thèse de doctorat dédié à la lyrique ananienne, nous nous sommes proposé de démontrer qu'il existe de la conciliation et de l'équilibre entre l'hypostase du théologien et celle du poète profane et d'identifier les influences des poètes consacrés – Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, Lucian Blaga – sur sa pensée poétique, et qui n'ont pas altéré sa personnalité créatrice.

Notre thèse se concentre sur des aspects de l'œuvre qui engendrent l'intérêt de la postérité : le pouvoir du mot, la poésie entre la mystique et la religion, le traitement du sacré, l'inspiration, la tradition, le filon métaphorique-philosophique de ses sermons, les épreuves de son activité littéraire de Detroit¹⁰, dans la période où il est secrétaire diocésain, représentant les relations entre les églises, dans la Diocèse Missionnaire Orthodoxe Roumain du Canada et pas dernièrement l'étude de ses manuscrits qui se trouvent au Monastère de Nicula¹¹.

Par ses sept chapitres, la thèse propose une perspective générale ouverte sur l'activité culturelle et théologique du prélat et une autre perspective, spéciale, dédiée à la dimension lyrique, poétique mise en évidence par la profonde métaphorisation, par le mot, ainsi que par son talent d'orateur, modelé par la sagesse d'un intellectuel profond qui, en souffrant avec dignité, a survécu au régime communiste. Pour une personnalité de la vie théologique avec une biographie exceptionnelle, l'activité d'écrivain a été une soupape qui lui a maintenu l'esprit sain et l'a aidé à être, à son tour, un défenseur de ses confrères. De la perspective de son œuvre théologique et littéraire que nous avons approfondie en étudiant des documents inédits de l'archive personnelle gardée au Monastère de Nicula, transparaît une biographie complexe, avec des expériences extrêmes, dès sa période d'étudiant, avec les souffrances de la détention, achevées par le mal de pays durant la période d'évangélisation sur le continent américain.

Nous avons réuni les résultats de la recherche pendant la période du stage doctoral sous un titre concluant – *des hypostases lyriques* – pour la réception du poète Valeriu Anania, en corroborant son début littéraire lyrique avec les plus de dix mille vers « écrits » dans la mémoire, pendant la détention d'Aiud. Nous avons considéré que si son premier exercice d'essentialiser le monde par la métaphore, en vers, s'est produit très tôt, la structure de sa personnalité robuste avait dans ses profondeurs un lyrisme imprévisible, comme expression de la sensibilité du poète. Ainsi, nous avons

¹⁰ Pendant la période 1965-1976 il est le rédacteur de la revue et almanach *Credința* et de la cassette de littérature *Noi*.

¹¹ Durant les études doctorales nous avons consulté plusieurs fois les manuscrits de la bibliothèque personnelle de Valeriu Anania, du Monastère de Nicula.

lu l'œuvre ananienne dans cette perspective, en cherchant son filon lyrique dans toutes les œuvres, même dans celles théologiques et en constatant ainsi que le *poète* est le premier couche d'un modèle culturel imposant. C'est à cause de cette conviction que nous n'avons pas intitulé la thèse *La lyrique de Valeriu Anania*, mais *Les hypostases lyriques dans l'œuvre de Valeriu Anania*, en considérant que toute sa création littéraire et théologique a un fil lyrique, élément qui définit son identité créatrice complexe. Dans l'esprit de la poésie de *Gândirea*, le sentiment du sacré suit à la création lyrique, dans une discrétion intellectuelle, raffinée, loin des règles du canon théologique et tout proche de la liberté métaphorique. Dans le poète Valeriu Anania, le monde existe *in nuce*, comme une matière première primordiale éternelle qui attend être modelée / remodelée par le philtre de la culture et de son pouvoir édificateur, de métaphoriser, le résultat étant le vers, comme édifice culturel cathartique, en portant la personnalité de son créateur.

La culture profondément théologique met les fondements sur le côté méditatif de sa personnalité créatrice qui dévient un premier philtre pour sa lyrique. Cependant, ce qui est à remarquer dans la poésie ananienne est l'élégance qu'il développe dans la relation avec son univers théologique, sans devenir son esclave, il le sonde par la lentille du poétique, en réalisant un monde où le profane, le passant deviennent sacrés, perdurables. Si Arghezi – dont on sent l'influence dans la lyrique ananienne – a exercé *l'isolement*, comme état de méditation, en qualité de moine, en l'abandonnant plus tard et en entrant dans la vie courante, Valeriu Anania a eu la chance d'une existence monastique, dont les dimensions se construisaient de manière organique, d'un choix précoce, étant ainsi, dans notre opinion, partie intrinsèque de sa personnalité, complémentaire au philtre philosophique qu'il a acquis, par l'étude assidue de son expérience culturelle. Dans le contexte de la création lyrique, Valeriu Anania se reconstruira de manière méditative, ensuite réflexive, en passant de *l'isolement* à la *solitude*.

Nous considérons que le côté lyrique de sa personnalité doit être regardé comme un produit d'une biographie dense, transcrite dans son destin créatif. Nous avons remarqué, dans ses interviews, mais aussi dans ses mémoires, la distinction qu'il fait entre *être seul*, *l'isolement* et la *solitude*. Personnalité robuste, ancrée dans l'effervescence du monde, Valeriu Anania n'a pas pu concevoir la vie comme ascèse, dans un isolement méditatif. Sa vocation a été celle de s'intégrer dans le monde, ayant une existence singulière parmi les gens, en assimilant la condition éphémère, l'anonymat de la platitude et en procédant ensuite, par la poésie, par son œuvre littéraire, en général, à leur intégration dans une matrice de la condition éphémère assumée. Rien du tragique de l'homme, mais l'acceptation naturelle du destin humain!

Née dans un univers particulier, de la complémentarité organique entre le sacré et le profane, la lyrique de Valeriu Anania transgresse le temps physique et accède dans le temps mythique, qui ne passe pas, fidèle à l'archétype, en valorisant le modèle christique de l'existence humaine. Bartolomeu Valeriu Anania a été une personnalité complexe, fasciné par la robustesse spirituelle, par l'équilibre et par la résistance face à toutes les adversités du destin qui lui ont construit un espace à caractère dantesque, un purgatoire où l'on trouve des décantations et des distillations sous l'influence de la composante tragique de l'être, un espace de l'initialisation de l'être dans sa quête de soi-même. Il est intéressant que chez Valeriu Anania la lamentation n'apparaisse jamais dans des situations limites. Celles-ci sont vues comme des portes d'entrée dans une nouvelle étape de la vie, supérieure, en valorisant les principes du mythe ascensionnel. Dans cette quête, la dignité et le courage viennent consolider sa personnalité, souvent le fait d'atteindre la limite lui apporte dans la conscience, comme une rééquilibration, le désir de la surpasser. C'est une incursion initiatique assumée, et non pas une évasion, qui prend place dans le monde du sacré, il s'agit d'une voie de distinction spirituelle.

Sans égard au positionnement entre les préférences de la critique littéraire, Bartolomeu Valeriu Anania est, incontestablement, un artisan des mots, qui a acquis une place bien définie dans le décor de la littérature moderne. Ses poésies réflexives, articulées sur la symétrie sacré-profane, sont complétées par une tonalité religieuse, en valorisant la mythologie chrétienne et ayant comme point de départ des biographies reconnues comme modèles de vie ou avec un caractère existentialiste prononcé. La tradition, le folklorique, la philosophie ancienne de l'homme qui vit avec la foi en Dieu sont des sources d'inspiration récurrentes dans son œuvre lyrique et se souscrivent à l'amour (*filia*) – une profonde valeur humaine – soutenue par la liaison organique qu'il a avec la mère, le prochain, le monde dans son immensité et avec soi-même. Ce sentiment (*filia*) est le facilitateur d'une identité dont on configure la distinction dans l'espace de la culture nationale comme repère de valeur qui tient à l'inaltérabilité.

Durant la recherche doctorale, les lignées ont été des repères auxquels nous nous sommes rapportée pour distinguer la personnalité créatrice ananienne, en rapport avec ceux qui ont influencé son profil poétique. Nous avons constaté que son œuvre lyrique ne s'est pas coagulée ni à l'ombre, ni du pouvoir des œuvres de Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Mihai Eminescu. Le poète Valeriu Anania a son propre chemin lyrique où le tumulte de la vie humaine subissant de la souffrance, de la méditation, des raffinements culturels, des accomplissements spirituels et des écroulements spirituels se condense en vers – l'espace sacro-saint où la liberté d'entrer dans la communion avec le sacré est restée sans limite, de manière permanente.

Le contact théologique et culturel avec le *Psautier* de Dosoftei, avec la vocation de poète du métropolitain d'autre fois, lui ont marqué le destin lyrique, en lui donnant l'impulse de continuer l'imprécation de son précurseur, qui lui a servi comme repère pour la construction de sa propre dimension poétique. La conscience lyrique ananienne portera ses fruits dans le geste culturel d'adapter et de ciseler la Bible pendant onze ans – l'histoire de l'homme dans sa relation avec Dieu, le Livre des livres – en la condensant dans les vertus expressives du mot. « La Bible est elle-même la parole du Dieu par les gens et pour les gens, elle est une bibliothèque, elle est le Livre des livres », écrit Bartolomeu Anania dans L'Avant-propos sur la Sainte Evangile. Durant les onze ans dédiés à cette œuvre, il confesse que sa relation avec Dieu a été vive, que le produit qui en a résulté est l'expression de la volonté divine et de la grâce : *Cependant, par-dessus tout, je remercie à Dieu, que l'humble serviteur a senti si proche de lui durant les onze ans de travail à la limite entre l'humilité et l'audace ; Il est Celui qui a fait que, là où le zèle a manqué, la grâce a été abondante et là où le talent a manqué le travail assidu a porté ses fruits (s.n.) Que Dieu soit loué pour sa Grâce, à jamais !* Son œuvre a été une nouvelle modalité de s'approcher de Dieu, des valences sacrées du Premier Monde.

L'originalité de l'œuvre surgit de la recherche appliquée sur les manuscrits du Monastère de Nicula, leur comparaison avec les textes lyriques publiés, dans une approche complémentaire théologique-poétique. Vue la relation entre les deux hypostases – le prélat et le poète – unies dans un seul être, nous pouvons démontrer par une analyse interdisciplinaire la complexité de sa personnalité et la valeur du segment le plus expressif de son œuvre, la poésie. Puisque l'âme du poète vibre dans les deux segments, théologique et philologique, la zone d'intersection matérialisée dans la poésie, doit obtenir la relevance publique bien méritée.

Le Premier chapitre, Le Sacré, Repères philosophiques et théologiques, développe quelques directions philosophiques qui ont jalonné la pensée poétique de Valeriu Anania. Ses orientations influencées par Losski, Berdiaev, Dostoïevski se complètent avec une connaissance profonde du système philosophique de Lucian Blaga, en devenant plus affinée lors du contact avec les abords philosophiques du sacré de Rudolf Otto et de Mircea Eliade, et ensuite du contact avec les principes de l'existentialisme. Il est évident que même la pensée philosophique et théologique ananienne, par les particularités évidentes, pourrait être le sujet d'autres recherches doctorales. C'est pour cette raison que nous avons choisi à faire seulement un aperçu succinct de quelques repères théoriques, pour fonder les jugements de valeur sur la structure et la spécificité de son univers lyrique. Dans le même chapitre initial, nous avons développé aussi le concept de matrice lyrique appliquée à la poésie d'inspiration biblique, vu le fait que, bien que le poète ait eu des études théologiques et une sensibilité

à capter le monde, la mystique ne l'a jamais comblé. Il a même déclaré qu'il n'était pas un mystique¹²! Nous avons ainsi cherché une catégorie où intégrer sa lyrique et nous avons jugé que sa poésie est d'inspiration religieuse, sans être captive au canon. Nous pourrions parler plutôt de la religiosité du poète, comme expression de la relation entre l'être et le modèle du sacré, valeur qu'il vénère, sans abandonner la qualité d'être seulement un passant, pour accéder dans un univers surhumain, divin. Sa lyrique naît de la perspective d'une haute conscience, raffinée, d'un être supérieur, cultivé, cérébral, capable de souffrir avec dignité et de se positionner sous le signe d'un Dieu qui l'a toujours soutenu. Valeriu Anania est comblé par le mystère ! Il reste fasciné par l'existence du dernier, sans lui être esclave. Nous considérons sa lyrique l'expression de l'essence humaine qui connaît, assume et porte avec dignité sa condition humaine. Dans les incursions critiques dans l'univers lyrique ananien nous avons fait appel aux clés de lectures proposées par Eugen Dorcescu pour comprendre une poésie supérieure, sans absolutiser leur rôle herméneutique. Nous résonnons avec l'opinion d'Emil Cioran qui considère que les mystiques « se complaignent dans une sensualité céleste », pendant leur contact avec l'infini céleste. Dans ce sens, nous voyons que, ainsi que Valeriu Anania a avoué, il ne s'est jamais trouvé dans l'hypostase du mystique, mais plutôt il s'est positionné sur une coordonnée du silence, semblable à l'ermite saint Séraphin de Sarov, en raisonnant avec le monde ainsi que les cieux. La biographie de Thérèse d'Avila ne lui a pas non plus été modèle de vie mystique en Dieu, mais l'œuvre de la dernière a été l'un des repères pour définir l'homme en relation avec l'aspiration d'atteindre le sacré. Nous avons déduit que seulement la distinction que Thérèse d'Avila a fait entre prière et recueillement a modelé chez Valeriu Anania une conscience créatrice ajustée par le statut humain qu'il s'est assumé. De cette perspective, nous avons découvert des symboles communs entre la poésie des deux ascètes et nous avons considéré important cet aspect pour définir le profil lyrique du poète.

Le Deuxième chapitre est dédié à la *Lyrique, comme lieu de l'âme raffinée par le sacré* et il est composé dans la logique d'un développement de la problématique traitée dans le chapitre introductif. Le pouvoir sacré du mot et ses avatars sont suivis dès l'aube de la poésie, dès le début poétique avec le texte *Pământ și cer (Terre et ciel)*, jusqu'aux *Anamneze (Anamnèses)*, peut-être les plus mystérieuses et profondes créations lyriques de Valeriu Anania. Dans un exercice métaphorique de la re-Genèse, le Mot a un pouvoir édificateur sur la vie et la mort, en se rapportant au sacré. Les faits remémorés sont mis en actualité pour être revécus. Valeriu Anania traverse la dimension du temps bidirectionnel, en réussissant à créer une image en miroir de l'avancement dans le passé. En utilisant

¹² (<https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>)

comme repère la vision d'Eugen Dorcescu sur la poésie mystique, nous observons que la différence entre comprendre et vivre le mystère est significative. Si la poésie religieuse signifie vivre le mystère par l'intermède du rituel et des symboles, la poésie mystique signifie vivre directement le mystère.

Nous avons suivi la lignée Dosoftei – Eminescu – Anania en examinant les ressources de l'expression poétique. Magicien des vers, hors son temps, Dosoftei apporte par le *Psautier* en vers une nouvelle ère dans l'histoire de la lyrique à résonances sacrées. A son tour, dans la traduction et le cisèlement de la Bible, Valeriu Anania utilise comme modèle les psaumes versifiées par Dosoftei, en mettant au jour leur langage, mais en gardant leur authenticité et la valeur historique. Dosoftei respecte et applique les principes de la poétique européenne, en gardant les éléments de la prosodie occidentale. Le texte du *Psaume 101* proposé pour l'analyse comparative, démontre l'évolution dans le temps de la langue roumaine, ainsi que la capacité du traducteur Valeriu Anania de synchroniser et d'adapter dans la plus expressive et correcte forme actuelle de la langue, le texte du *Psautier* versifié de 1673 et du *Psautier* en prose dans la *Bible de Bucarest*, publié en 1688. Dans ce sens, nous avons fait une étude comparative entre les trois sources et nous avons souligné les ressemblances et la note d'originalité de la variante proposée par Valeriu Bartolomeu Anania, comme résultat de la combinaison harmonieuse de la vocation poétique avec la culture théologique solide du prélat.

Nous avons identifié les points communs de sa lyrique avec l'univers poétique du poète Mihai Eminescu, ces points se retrouvent dans les poésies d'une sensibilité à part, dédiées à l'être le plus cher, sa mère. Un autre repère important est l'interprétation théologique de *Luceafărul*, où Valeriu Anania identifie dans l'hypostase d'Hypérion, le Logos même, le Mot incarné dans la personne de Jésus Christ.

L'analyse de la lignée continue par la méthode comparative, la lyrique de Valeriu Anania étant rapporté à la poésie de Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu et Nichifor Crainic. La mise en valeur de la signification des symboles intensifie la signification des vers, en offrant une perspective herméneutique sur la lyrique ananienne. Un sous-chapitre est dédié aux symboles de la lyrique ananienne : l'arbre cosmique, le silence, la forêt, le manque, l'ombre, à côté d'un filon magique-rituel qui invoque la tradition, les structures archétypales.

Le Troisième chapitre, La détention – locus sacer de la poésie, est dédié à la période passée dans la prison et la poésie écrite lors de cette période, dans un temps dont on construit les coordonnées dans la zone de l'absurde d'une histoire vécue pour de vrai, la période de la persécution communiste des intellectuels – les formateurs d'opinion, les leaders du peuple soumis à des contraintes déshumanisantes.

Dans la détention, la poésie même acquiert l'auréole des martyres. Dans ce lieu de la dégradation dirigée de l'être humain, le soliloque tient place au dialogue, et l'Autre est projeté dans l'hypostase de la divinité. Par conséquent, on peut parler d'un Dieu des prisons, une grâce omniprésente, la seule pour qui l'entrée et la sortie de la prison échappent à la vigilance des gardiens. En fait, l'ombre de la divinité qui descend dans la geôle pour sauvegarder les détenus est l'expression de la grande solidarité du Dieu avec les souffrances de l'homme.

Dans cet espace de la claustration punitive ainsi que de la pénitence, la présence de Dieu est la senteur qui transforme la détention dans un temps de la méditation chrétienne, et la cellule dans une cellule des ermites. Ici, dans les prisons communistes, on a construit la place de méditation profonde de l'intellectuel raffiné par la souffrance et revigoré toujours par la grâce de la création. Ainsi, la prison devient un purgatoire où l'âme humaine abandonne le péché, elle devient noble, essentielle, ainsi la poésie naît de manière claire, propre, essentialisée, d'une souffrance assumée avec résignation, par la conscience des martyres. La manifestation de la foi, comme partie concrète et pratique de la religion, a porté ses fruits dans des constructions lyriques d'une généralité exceptionnelle, déclenchées et soutenues par les états intimes du détenu. La cellule, comme espace profane, se projette dans les profondeurs de la terre, qu'on peut trouver au carrefour de la spiritualité avec la foi, dans un point originaire, qui naît un monde nouveau, propre, changé d'après le visage et la ressemblance du Premier Monde.

Les poètes des prisons communistes se sont trouvés sous la tutelle protectrice du sacré, comme une expérience raffinée de la vie humaine. La souffrance de la détention et la poésie de la souffrance deviennent des syntagmes synonymes par la relation cause-effet. Les créations littéraires ont été un moyen de rédemption de l'esprit dans une équation de l'absurde où l'homme devait résister physiquement. Dans la poésie née dans les prisons communistes, le processus de transcender la douleur et la souffrance distille les sens, en les clarifiant, jusqu'à les rendre propres, dans un habit sacré. Nous avons considéré que le processus de création qui a pris place dans les cellules est mis sous le signe de la grâce divine, la poésie qui en résulte ayant la fraîcheur du mot originaire, très édificateur. La cellule et l'isolement sont la métaphore de la découverte du soi-même, des révélations essentielles, de la frontière imperceptible entre la vie et la mort. L'éternité acquiert ici un autre sens et le temps perd sa mesure. Le temps passé dans la prison a été, pour Valeriu Anania, une épreuve de sa vie courante qu'il a surpassée avec dignité, en « écrivant » dans la mémoire presque douze mille vers. La création lyrique a été une modalité de dépasser les murs de la prison, une forme de survie, l'esprit

étant en permanence entraîné par la prière. La poésie sur le sacrifice, la souffrance, l'humiliation, l'isolation devient une forme de purification, de catharsis, sous la lumière divine.

Le Quatrième chapitre nous l'avons dédié aux *Trésors des manuscrits* et il est né pendant la période passée dans la bibliothèque du Monastère de Nicula, qui garde les manuscrits du prélat. Nous avons suivi la modalité dans laquelle ces trésors laissés par Bartolomeu démontrent la conversion de l'homme en théologien et du théologien en poète.

Le manuscrit de l'archive du Métropolitain Bartolomeu, intitulé *Pescărușul* (*Le Goéland*), inspiré par l'œuvre de Richard Bach – *Jonathan Livingston-le goéland* – surprend la raison d'être de l'homme et la fascination que l'absolu exerce sur le dernier. L'horizon visuel, modifié une fois que l'oiseau est monté, le désir de voler toujours plus haut, pour élargir la connaissance, explique, par l'intermède de la parabole, les aspirations de l'âme et les limites du corps. Un autre manuscrit important est celui intitulé *Le Livre de Job*, personnage unique par son destin et son comportement, un modèle de la modestie et de l'humilité, qui a fasciné le poète.

Nous avons analysé les textes poétiques restés en manuscrit, comme formes initiales des quelques poésies publiées, modifiées ensuite, ou des textes qui n'ont jamais été publiés. Un exemple est la poésie *Numele tău* (*Ton nom*) trouvé en manuscrit, en trois variantes, mais qui n'a jamais été publiée. D'autres exemples de textes poétiques qui n'ont pas été publiés sont les suivants : *Regăsire* (*Retrouvailles*), *Un alt fel de Apocalipsă* (*Un autre genre d'Apocalypse*), *Aripile mele foarte s-au mirat* (*Mes ailes se sont fortement étonné*), *Cireșul a murit arzând* (*Le cerisier est mort en brûlant*).

Nous avons essayé de faire une analyse critique de tous ces textes inédits, de la perspective de la relation entre le sacré et le profane. Cette opportunité de proposer des clés d'interprétation pour ces créations poétiques nous oblige d'entrer avec timidité dans l'espace qui garde dans son essence l'empreinte forte du métropolitain – poète. Le matériel que nous avons découvert, resté inexploré dans l'archive du Monastère de Nicula, est composé de : croquis des poésies, fragments non publiés, versions différentes du même texte, réflexions, annotations inédites sur des textes. Les interventions sur le texte faites par le poète relèvent la sélection et le remplacement de certains termes, le penchant pour le choix de la version la plus expressive et démontrent le don dans l'utilisation nuancée du langage poétique.

Un autre texte que nous avons découvert à Nicula est une séquence dans un manuscrit qui a été publié partiellement. Les vers du manuscrit, qui ont été publiés, sont intégrés dans la première strophe de la poésie *Stanță rustică* (*Ecriture rustique*), une épreuve que le poète les a jugés de valeur.

Le Cinquième chapitre est dédié au filon lyrique des *Mémoires*, à l'analyse de la modalité dont on constitue les aspects biographiques dans un élément d'authenticité de la poésie ananienne. Ses mémoires viennent compléter la biographie par l'insertion des détails qui lui ont marqué la vie. Sur environ sept cents pages on peut trouver la biographie du celui qui, avec verticalité, a vu son destin accompli, en révélant sa personnalité, avec des tourments et des inquiétudes, avec des joies et des inaccomplissements, comme mesure de la conscience de l'humain dans son être. La confession n'est pas faite en secret, devant un confesseur, mais ouvertement, en public, sous le signe de la vérité, devant Dieu et le peuple roumain.

La férocité dont il protège son œuvre littéraire « écrite » dans la mémoire, est visible par la présence des deux cahiers où il transcrit le poème dramatique *Meșterul Manole* (*Le maître Manol*), une variante officielle et une autre pas officielle, écrite par des feuilles soustraites de la section *Atelier* de la prison. Au-delà de l'épisode de la prison, les souvenirs se construisent aussi pendant le temps d'un genre d'exile aux Etats-Unis, sous le signe du mal de pays. La valeur documentaire des mémoires du Métropolite est doublée par la perspective de la qualité littéraire de l'écriture. Les éléments de type métalittéraire – les titres suggestives des chapitres, les insertions journalistiques – de la période passée à Hawaï, qui comprennent des notes de la période 29 décembre 1970 au 21 juin 1971 – les séquences dans les correspondances personnelles sont la preuve de la confession littéraire, d'une effusion spirituelle, qu'il fait avec une grande responsabilité et de manière généreuse, vers ceux qui vont lui suivre. Le filon lyrique se consolide dans la détention, ainsi que pendant la période passé loin du pays, outre-mer.

Le Sixième chapitre est dédié aux *Sermons* qui harmonisent la philosophie, la théologie, la littérature. Le prélat a ancré ses sermons dans sa vaste culture humaniste, en ignorant le canon de ce moment de la typique de la messe. Un trait de l'œuvre de la chaire de vérité de Sa Grâce Bartolomeu est le pouvoir d'inspirer, de révolter, de motiver, de produire le rapport aux modèles de vie humaine exemplaires sans diminuer la solennité du sacré canonique. La voix de baryton-basse, avec des amplifications dans les moments culminants, a transformé ses sermons dans une forme d'art. Il s'agit d'une rhétorique incomparable qui a soutenu la personnalisation de son œuvre de chaire.

Sa double mission, de prédicateur du Mot du Dieu, par sa qualité de pope, et de médiateur des significations sacrées du monde, par sa vocation de poète, accomplit la complémentarité entre *homo religiosus* et *homo faber*.

Dans le *Septième chapitre* nous avons abordé *La complexité de l'homme de culture*, en présentant les dimensions de la personnalité de Valeriu Bartolomeu Anania, celle de théologien, de

liturgiste et de lettré. Le liturgiste, la personne qui essaie de déchiffrer les significations de l'évangile, qui étudie les aspects formels et ceux de contenu, comprend les deux autres qualités : de théologien et d'écrivain. Tout théologien n'est pas liturgiste, mais en regardant d'un angle opposé, tout liturgiste est premièrement théologien. La touche qui accentue le profil d'Anania est celle du liturgiste émérite qui voit au-delà du profane, d'une perspective qui vient du théologien, en perçant avec l'œil du spécialiste les mystères et la symbolique de l'Évangile.

Nous avons surpris la modalité dont on perçoit Valeriu Anania dans la critique littéraire, ainsi que dans des interviews divers, faits par Lelia Munteanu, Hiley Ward, Ștefan Iliaș et dans les mémoires de Nicoleta Pălimaru, retrouvés dans *Journal*. Dans le même chapitre nous avons mis en évidence l'activité littéraire de Detroit, par la présentation de quelques numéros de la cassette littéraire *Noi*, exemplaires trouvés dans l'archive personnelle du Monastère de Nicola, à côté des monographies, anthologies, essais sur la valeur de sa lyrique et poésies dédiés au prélat. De ces dernières, nous avons choisi à présenter en détail les études suivantes : *Adaos la o poezie a părintelui Anania* (Ajout à une poésie du père Anania), par Vasile Voiculescu, *Grelele Cerului* (Les Pesants du Ciel), par Ioan St. Lazăr, *Nu plânge, heruvimul nu s-a stins* (Ne pleure pas, le chérubin n'est pas mort), par Carmen Peregrina, *Epitaf Prietenului Valeriu Anania* (Épitaphe à l'Ami Valeriu Anania), par Christian W. Schenk, *A bartolomi*, par Sever Negrescu, *Fereastră* (Fenêtre), par Nicoleta Pălimaru.

L'héritage que Valeriu Anania laisse aux générations des jeunes talentueux – la fondation *Mitropolitul Bartolomeu* – prouve encore une fois le fait que le Métropolitain est une vive présence dans la culture nationale.

Successeur d'une dynastie d'artistes théologiens, Varlaam, Dosoftei et Antim Ivireanul, Valeriu Anania est un écrivain avec une profonde expérience chrétienne et religieuse. Dans son texte poétique on retrouve reflété la lumière de la renaissance spirituelle, le manque pour l'essence sacré du monde. Vasile Bâgiu a observé la modalité dont le poète religieux se rapporte à l'universel, dans l'espace où il vit et dans celui auquel il aspire. L'œuvre d'un écrivain est une réflexion d'un destin et les détails biographiques pertinents sont des sources de connaissance et d'inspiration. Peu importe la motivation de l'écriture de Valeriu Anania, il conquiert un destin et finalement le temps.

Par les résultats de notre recherche nous avons le désir d'approfondir le paradigme culturel identitaire du prélat, en cherchant des arguments pour l'emplacement de sa création lyrique à la confluence de sa singularité géniale avec le don qui a rempli son existence humaine.

BIBLIOGRAFIE

I. OPERA LUI VALERIU ANANIA, ediții consultate

Anania, Valeriu, *Noi* , nr. 10, oct. 1971, poezia *Dor*, Detroit, Michigan

Anania, Valeriu, *Noi* , nr. 6, ian. 1970, poezia *Poveste de seară*, Detroit, Michigan

Anania, Valeriu, *Din spumele mării. Pagini despre religie și cultură*, Ediție îngrijită și postfață de Sandu Frunză, Cluj-Napoca: Edit. Dacia, 1995

Anania, Valeriu, *Poeme alese*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1996

Anania, Valeriu, *Amintirile pelerinului apter*, Cluj-Napoca: Editura Limes, 2004

Anania, Valeriu și Sasu, Aurel, *Despre noi și despre alții*, București: Editura Curtea Veche, 2009

Anania, Valeriu, *Memorii*, Iași: Editura Polirom, 2009

Anania, Valeriu, *Rotonda plopilor aprinși. De dincolo de ape*, Iași: Editura Polirom, 2009

Anania, Valeriu, *Poeme*, Iași: Editura Polirom, 2010

Anania, Valeriu, *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii*, Iași: Editura Polirom, 2011

Bartolomeu, Mitropolitul, *Corupția spirituală, texte social-teologice*, ediție îngrijită de Bogdan Ivanov și Radu Preda, Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2011

Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, București: Editura Litera, 2011

II. BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SPECIALĂ SELECTIVĂ

Baudelaire, Charles, *Critică literară și muzicală. Jurnale intime*, București: Editura pentru Literatură Universală, 1968

Burgos, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, București: Editura Univers, 1988

Călinescu, George, *Despre biografie în Cronicile optimistului*, București: Editura pentru Literatură, 1964

Ciopraga, Constantin, *Personalitatea literaturii române*, Iași: Editura Princeps, 2007

Cobzaru, Dumitru, *Bătrânul cărturar și tânărul mitropolit: Bartolomeu Valeriu Anania*, Cluj-Napoca: Editura Renașterea, 2021

Coroian, Andrei, *Șapte binecuvântări lăsate de Mitropolitul Bartolomeu Anania*, București: Editura Lumea Credinței, 2021

Cubleșan, Constantin, *Eminescu în conștiința critică*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1994

Cubleșan, Constantin, *Bartolomeu Valeriu Anania Cărturarul*, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2021

Cubleșan, Constantin, *Curs introductiv de estetică generală*, Alba Iulia: Editura Aeternitas, 2002

Maioreescu, Titu, *Opere I Critice*; București: Editura Fundației Naționale Univers enciclopedic pentru Știință și Artă, 2005

Drăgoi, Macarie, Episcopul Episcopiei Ortodoxe Române a Europei de Nord, *10 ani cu mitropolitul meu, Bartolomeu Anania (1998-2008). Amintiri la capătul dorului*, Iași: Editura Polirom, 2021

Pălimaru, Nicoleta, *Întâlniri cu IPS Bartolomeu Anania, Pagini de Jurnal (1992-1998)*, Cluj-Napoca: Editura Limes, 2021

Pălimaru, Nicoleta, *Valeriu Anania. Opera literară*, Cluj-Napoca: Editura Limes, 2011

Petrea, Constantin, *Valeriu Bartolomeu Anania. Omul și scriitorul*, Iași: Editura Institutul European, 2023

Pintea, Ioan, *Reflecții inegale*, apud Logos Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani, ediție îngrijită de arhid. Ștefan Iloaie, Cluj-Napoca: Editura Renașterea, 2001

Popa, Mircea, *Bartolomeu Anania – un om pentru eternitate*, Cluj-Napoca: Editura Renașterea, 2011

Otto, Rudolf, *Sacrul*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1996, pag. 44

Micu, Dumitru, *Scurtă istorie a literaturii romane*, vol. 2, București: Editura Iriana, 1995

Rusu, Livia, *Estetica poeziei lirice*, București: Editura pentru literatură, 1969

Rusu, Mina – Maria, *Poetica sacrului*, Iași: Editura Institutul European, 2005

Sasu, Aurel, *Starea de excepție. Valeriu Anania – omul și destinul*, Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2010

Simion, Eugen, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii*, București: Editura Cartea Românească

Simuț, Ion, *Literaturile române postbelice*, Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2017

Speranția, Eugeniu, *Inițiere în poetică*, ed. a 2-a, București: Editura Albatros

Surdulescu, Radu, *Critica mitic-arhetipală de la motivul antropologic la sentimentul numinosului*, București: Editura ALLFA, 1997

Tarangul, Marin, *Intrarea în infinit sau dimensiunea Eminescu*, București: Editura Humanitas, 1992

Turcan, Nicolae, *Credința ca filosofie*, Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2011

Vințeler, Onufrie, *Întâlniri cu Mitropolitul Bartolomeu*, Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2021

Monografii, antologii:

Bâgiu, Lucian Vasile, *Valeriu Anania scriitorul*, Cluj-Napoca: Editura Limes, 2006

Bărbieru, Adrian, *Valeriu Anania – studiu monografic*, <https://rei.gov.ro/teza-doctorat-document/804845ea2d47b5d82c-.valeriu-anania-studiu-monografic.pdf>

Bulzan, Carmen, *Bucură-te, cântec viu! Antologie de poezie religioasă*, Editura Kult: Dobreta Turnu Severin, 2021

Bulzan, Carmen, *Învierea din Anamneze. Bartolomeu Valeriu Anania. Interviu și mărturie*, Editura Kult: Dobreta Turnu Severin, 2021

Ivanov, Bogdan, *Viața Mitropolitului Bartolomeu Anania în imagini*, Cluj Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2021

Lazăr, Ioan St., *Bartolomeu Anania – Puterile Cuvântului. Antologie de studii, eseuri, articole și mărturie despre Bartolomeu Valeriu Anania. Omagiu la centenarul nașterii*, Cluj Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2022

Dicționare:

***Academia Română. Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, DOOM III, *Dicționarul orografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a III-a revăzută și adăugită, București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2021

***Academia Română, *Dicționarul general al literaturii române*, coordonator general: Eugen Simion, vol. I, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004

***Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică din București, DEX, *Dicționarul Explicativ al limbii române*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984

****Dicționarul biografic al literaturii române*, coordonator: Aurel Sasu, vol. I, Editura Paralela 45, Pitești, 2006

Antonescu, Romulus, *Dicționar de Simboluri și Credințe Tradiționale Românești*, Iași: Editura TipoMoldova 2016

Braga Corin (coordonator), *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I: *Imaginar literar*, Iași: Editura Polirom, 2020

Biedermann, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. al II-lea, traducere de Dana Petrache, București: Editura Saeculum I.O, 2002

Bria, Ioan, *Dicționar de teologie ortodoxă, A-Z*, București: Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994

Chevalier, Jean și Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. al III-lea, București: Editura Artemis, 1993

Dragomirescu, Gheorghe N., *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975

Evseev, Ivan, *Dicționarul de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara: Editura Amarcord, 1994

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008

Platon, Elena (coordonator), *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. II: *Patrimoniu și imaginar lingvistic*, Iași: Editura Polirom, 2020

Poantă, Petru, *Dicționar de poeți. Clujul contemporan*, Cluj-Napoca: Editura Clusium, 1999

Volume:

***, *Biblia, Epistola către Coloseni a Sfântului Apostol Pavel*, (3.3) București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1990

***, *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino*, retipărită în 1988, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

***, *Coranul*, traducere de George Grigore, București: Editura Kriterion, 2002

***, *Panihida, adică slujbele înmormântării și alte slujbe pentru cei răposați*, București: Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă, 2016

***, *Slujba învierii și cartea de Tedeum*, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998

Articole de critică și istorie literară în periodice culturale și în jurnale:

Anania, Bartolomeu, *Renașterea*, XX, 10, *Predica la Duminica a XIX-a după Rusalii*, 4 octombrie 2009

Andreicuț, Andrei, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului, articolul *Leul Ardealului* în Revista *Renașterea*, serie nouă, anul XXXII, nr. 3 (371), martie, Cluj-Napoca, 2021

Bâgiu, Lucian Vasile, *Simbolismul luminii în poezia lui Valeriu Anania*, în „Analele Universității Apulensis. Philologica”, 12, nr. 1, 2011, pag. 187 – 208.

Borcilă, Mircea, *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice*, în *Studii și cercetări lingvistice*, nr. 3, anul XXXVII, 1987

Bot, Ioana, *Poetul, ca și preotul* [Valeriu Anania, *Imn Eminescului*, București: Cartea Românească, 1992], în „Tribuna”, 5, nr. 17, 1993, pag. 4.

Coroian, Andrei, (Arhim.) - *Stropi de lumină și înțelepciune mântuitoare – treptele duhovnicești oglindite în opera poetică a mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania*, Cuvântul Ortodox, 31.01.2014

Coroiu, Constantin, *Biografie și destin: Valeriu Anania*, în „Pro Saeculum”, 11, nr. 7 – 8, 2012, pag. 60 – 62.

Crainic, Nichifor, *Gândirea*, anul XIX, nr. 1, Ianuarie 1940, *Nostalgia paradisului pierdut*

Cubleșan, Constantin, *Un mare cărturar: Bartolomeu Valeriu Anania (1921 - 2011)*, în „Tribuna”, 10, nr. 203, 2011, pag. 2, 21.

Dădârlat, Camil Marius, în dialog cu Bartolomeu Valeriu Anania, în *Universul cărții*, nr. 5, 1992, pag. 16

Dănilă, Ioan, *Valeriu Anania – teologul concurat de scriitor* [Valeriu Anania, Memorii, Iași: Polirom, 2008; ediția a 2-a, 2011], în „Ateneu”, 48, nr. 2, 2011, pag. 14.

Detroit Free Press, vol.136 - nr. 93, din 6 August 1966, pag. 6, document consultat din Arhiva Detroit Free Press, la data de 27.12.202

Firan, Florea, *Valeriu Anania, scriitorul*, în „Scrisul românesc”, nr. 2, 2011, pag. 1; 3.

Grăsoiu, Liviu, *Încă un reper pentru corecta evaluare a istoriilor literare*, în „Convorbiri literare”, nr. 3 (183), 2011, pag. 84-86.

Ion, Alin, *Cum a ajuns poetul Tudor Arghezi deținut în lagărul de la Târgu Jiu*, *Adevărul*, 23.05.2015

Iordache, Eugen, *Conexiuni nefortuite* în „Scrisul românesc,” nr. 9, 2011, pag. 24.

Medve, Luciana, *Valeriu Anania - „Imn Eminescului”* [Valeriu Anania, *Imn Eminescului: în nouăsprezece cînturi*, București: Cartea Românească, 1992], în „Cetatea culturală”, 10, nr. 3, 2009

Pălimaru, Nicoleta, Pagini de Jurnal cu Înaltul Bartolomeu Anania, apărute în Revista *Renașterea*, 10.06.1996

Petrea, Constantin, *Valeriu Anania`s poetry – a synthesis of psiholophical and mythical language*, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2017

Pintea, Ioan, *Poeme alese* în „Renașterea”, an X, nr. 1 (109), ianuarie 1999, pag. 8

Popescu, Florentin, *Părintele Anania*, în „Litere”, 12, nr. 4, 2011, pag. 67 – 68.

Popescu, Florentin, *Umbra lui Valeriu Anania la Râmnic...*, în „Pro Saeculum”, 11, nr. 3 – 4, 2012, pag. 198 – 200.

Rad, Ilie, *Bartolomeu Anania (1921-2011)*, în „Revista română de istorie a presei”, 5, nr. 1, 2011, pag. 195-200.

Revista *Renașterea*, editată de Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului, Anul XXII, ianuarie – februarie 2011, 1-2

Revista *Gazeta literară*, Anul XIV, nr. 41, 12.10.1967

Revista *Luceafărul*, Anul XXVII, nr. 19, 1984

Rojneac, Vasile, *Mitropolitul Bartolomeu Anania în închisorile comuniste - suferință și demnitate*, în Tabor, XII (2018), nr. 8, pag. 38-47

Rusu, Mina-Maria, *Nuanțe ale iubirii eminesciene (filia, agápe și éros)*, în revista „Limba română”, revistă de știință și cultură, nr. 9-12, anul XI, Chișinău, 2001

Sasu, Aurel, *Bartolomeu Anania – inedit* în *Tribuna*, Revistă de cultură, seria nouă, anul XIV, 1-15 martie 2015

Zub, Alexandru, *Cunoaștere de sine și creație: Valeriu Anania*, în „Convorbiri literare”, 142, nr. 2, 2009, pag. 38 – 40.

* *In Memoriam - Valeriu Anania*, în „Apostrof”, 22, nr. 2 (249), 2011, pag. 2.

Ward, Hiley, Detroit Free Press, vol.136 - nr. 93, din 6 August 1966, pag. 6, fragment de ziar găsit în arhiva de la Mănăstirea Nicula, document consultat din Arhiva Detroit Free Press

Wimsatt, William și Beardsley, Monroe C., *Eroarea intenționată*, Sewanee Review, vol. 54 (1946): 468-488. Revizuit și republicat în *Icoana verbală: studii în sensul poeziei*, University of Kentucky Press

Lucrări în volume:

Cobzaru, Dumitru, în Ioan St Lazăr, *Bartolomeu Valeriu Anania – Puterile cuvântului*, Cluj Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2022

Damian, Theodor, în *Antologie de studii, eseuri, articole și mărturii despre Bartolomeu Valeriu Anania la centenarul nașterii*, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2022

Popa, Mircea, *Valeriu Anania - ierarhul dăruit*, în Mircea Popa, *Prezențe literare: oameni și cărți*, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2011

Irineu Popa, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropoliei Olteniei, în *Antologie de studii, eseuri, articole și mărturii despre Bartolomeu Valeriu Anania la centenarul nașterii*, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2022

Poantă, Petru, *Valeriu Anania*, în Lazăr, Ioan St., *Bartolomeu Anania – Puterile Cuvântului*, Cluj Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2022

Pologea-Berceanu, Doina, în *Antologie de studii, eseuri, articole și mărturii despre Bartolomeu Valeriu Anania la centenarul nașterii*, vol. îngrijit de Ioan St. Lazăr, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2022

Sasu, Aurel, *Moștenirea mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania*, în *Antologie de studii, eseuri, articole și mărturii despre Bartolomeu Valeriu Anania la centenarul nașterii*, Cluj Napoca: Edit. Casa Cărții de Știință, 2022

Interviuri:

Munteanu, Lelia, „*Opera mea literară nu mă interesează*”, [Interviu cu Î.P.S. Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Vadului și Feleacului], în „Adevărul literar și artistic”, 4, nr. 194, 1993, pag. 3.

Chivu, Marius, *Poezia, draga de ea, e de o cruzime feroce!*, [Interviu cu Radu Vancu, Revista *Dilematica*, An VII, nr. 76, sept. 2012

Schenk, Christian W., „*Toleranța față de mine însumi n-o cunosc*” [Dialog inedit cu scriitorul Valeriu Anania], în „Convorbiri literare”, nr. 2 (182), 2011, pag. 8-10.

III. BIBLIOGRAFIE DE ORIENTARE GENERALĂ:

- Aquino, Toma, *Summa Theologica*, vol I, Iași: Editura Polirom, 2009
- Aquino, Toma, *Summa Theologica*, vol al II-lea, Iași: Editura Polirom, 2021
- Arghezi, Tudor, *Versuri*, București: Editura Cartea Românească, 1985
- Arghezi, Tudor, *Pagini alese, Versuri și proză*, București: Editurile Arghezi & Regis, 2006
- Baba, Ioan, *Retorica perennis*, Oradea: Editura Imprimeriei de Vest, 2002
- Bach, Richard, *Pescărușul Jonathan Livingston*, București: Editura Humanitas Fiction, 2016
- Bădiliță, Cristian, *Sacru și melancolie*, Timișoara: Editura Amarcord, 1997
- Bădiliță, Cristian, Barbăneagră, Paul, *Mircea Eliade. Întâlnirea cu sacralul*, București: Editura Vremea, 2017
- Berdiaev, Nikolai, *Adevăr și revelație*, Timișoara: Editura de Vest, 1993
- Berdiaev, Nikolai, *Cunoașterea de sine. Exercițiu de autobiografie filozofică*, trad. Inna Cristea, București: Edit. Humanitas, 1998
- Berdiaev, Nicolai, *Un nou Ev Mediu*, București: Editura Paideia, 2016
- Bergson, Henri, *Despre datele imediate ale conștiinței*, București: Editura Antet, 1999
- Blaa, Lucian, *Lauda somnului*, București: Editura Cartea Românească, 1929
- Blaa, Lucian, *Trilogia culturii*, București: Editura pentru Literatură Universală, 1969
- Blaa, Lucian, *Opere vol. IV, Meșterul Manole*, București: Editura Minerva, 1991
- Blaa, Lucian, *Despre gândirea magică*, București: Editura Garamond, 1992
- Blaa, Lucian, *Trilogia valorilor III Artă și valoare*, București: Editura Humanitas, 1996
- Blaa, Lucian, *Poeemele luminii*, cu o prefață de Constantin Ciopraga, Iași: Editura Ars Longa, 2007
- Blaa, Lucian, *Trilogia cosmologică*, București: Editura Humanitas, 2015
- Blaa, Lucian, *Opera poetică, poezia Sapă, frate, sapă, sapă*, București: Editura Humanitas, 2018
- Blaa, Lucian, *Trilogia cunoașterii*, București: Editura Humanitas, 2019
- Blanchot, Maurice, *L'espace litteraire*, Paris, Editura Gallimard, 1988; Valeriu Cristea, *Spațiul în literatură*, București: Editura Cartea Românească
- Borbely Ștefan, *Eseuri biblice*, București: Editura Euro Press Group, 2015
- Bot, Ioana, *Mihai Eminescu, poet național român – Istoria și anatomia unui mit cultural*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001

Bradbury, Ray, *Farenheit 451*, traducere Daniela Truția, București: Editura Farenheit, 1998

Braniște, Ene, *Liturgica specială*, București: Edit. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980

Breck, John, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1999

Bucur, Marin, *Lucian Blaga. Dor și eternitate*, Editura Albatros, București, 1971

Cantemir, Dimitrie, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Judecata sufletului cu trupul*, București: Editura pentru literatură, 1969

Chimet, Iordan, (În lectura lui Chimet, Iordan), *Dreptul la memorie, vol. II*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1992

Cioran, Emil, *Lacrimi și sfinți*, București: Editura Humanitas, 2022

Ciorănescu, Alexandru, *Viitorul trecutului. Utopie și literatură*, București: Editura Cartea Românească, 1996

Coșeriu, Eugen, *Estetica lui Blaga în perspectiva europeană*, în *Analele științifice ale Universității „Ovidius”* – secțiunea Filologie, Tom VII, Iași: Editura Univ. Al. Ioan Cuza, 1996

Crainic, Nichifor *Curs de Teologie mistică*, București: Editura Deisis, 1943

Crainic, Nichifor, *Poezii alese 1914-1944; Șoim peste prăpastie*, București: Editura Roza vânturilor, 1990

Crainic, Nichifor, *Nostalgia paradisului*, București: Editura Babel, 2014

Crainic, Nichifor, *Pribeag în țara mea. Sub mască. Memorii 23 august 1944 - 24 mai 1947*, București: Editura Floare albă de colț, 2015

Cyrułnik, Boris și Morin, Edgar, *Dialog despre natura umană*, București: Editura Spandugino, 2021

Delumeau, Jean, *Religiile lumii*, traducere din franceză de Angela Pagu, București: Editura Humanitas, 1906

Dolezel, Lubomir, *Poetica occidentală. Tradiție și progres*, traducere de Ariadna Ștefănescu, postfață de Călin-Andrei Mihăilescu, București: Editura Univers, 1998

Dorcescu, Mirela-Ioana, *Semiotica metaforei: inducția metaforică în poezia românească*, Timișoara: Eurostampa, 2022

Dorz, Traian, *Cântarea anilor*, Sibiu: Editura Oastea Domnului, 2006

Dosoftei, *Psaltirea în versuri -1673*, ediție critică de N.A. Ursu, Iași, 1974

Dosoftei, *Dumnezeiasca litughie, 1679*, ediție critică de N.A. Ursu, Iași, 1980

Dostoievski, Fiodor M., *Frații Karamazov*, București: Editura Polirom, 2018

Drouot, Patrick, *Șamanul, fizicianul și misticul*, traducere din franceză de Radu-Călin Bacali, București: Editura Humanitas, 2003

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*”, București: Editura științifică și enciclopedică, vol. II, 1986

Eliade, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, Traducere de Maria IVĂNESCU și Cezar IVĂNESCU, București: Edit. Univers enciclopedic, 2008

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, București: Editura Humanitas, 2013

Eminescu, Mihai, *Pagini alese*, Constanța: Editura Steaua Nordului, 2004

Evdokimov, Paul, *Arta icoanei*, București: Editura Meridiane, 1992

Evdokimov, Paul, *Taina iubirii*, București: Editura Christiana, 1994

Evdokimov, Paul, *Rugul aprins*, Timișoara: Editura Mitropoliei Banatului, 1994

Evdokimov, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, București: Editura Sophia, 2013

Evdokimov, Paul, *Femeia și mântuirea lumii*, București: Editura Sophia, 2015

Gavriluță, Nicu, *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale*, Iași: Editura Polirom, 2000

Gavriluță, Nicu, *Antropologia socială și culturală*, Iași: Editura Polirom, 2009

Gavriluță, Nicu, *Sociologia religiilor. Credințe, ritualuri, ideologii*, Iași: Editura Polirom, 2013

Greene, Brian, *Universul elegant. Supercorzi, dimensiuni ascunse și căutarea teoriei ultime*, București: Editura Humanitas, 2008

Gyr, Radu, *Sângele temniței. Stigmat, poezia Penitenciar*, București: Editura Lucman, 2009

Ioanid, Ion, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*. 1949, 1952-1954, București: Editura Albatros, vol. I-II: 1991, vol. III: 1992, vol. IV: 1994, vol. V: 1996

Jaspers, Karl, *Texte filosofice*, București: Editura Politică, 1986

Kahane, Mariana, Georgescu– Stănculeanu, Lucilia, *Cântecul zorilor și bradului*, București: Edit. Muzicală, 1988

Lațcu, Zorica, *Poezii*, București: Editura Sophia, 2008

Liiceanu, Gabriel, *Ce gândește Dumnezeu? Puțină Teologie*, București: Editura Humanitas, 2022

Lossky, Vladimir, *Teologia mistică a bisericii de răsărit*, București: Humanitas, 2020

Macedonski, Alexandru, *Noaptea de decembrie*, București: Editura Albatros, 1972

Morin, Edgar, *Paradigma pierdută: natura umană*, Iași: Editura Cartea Românească Educațional, 2021

Morin, Edgar, *Metoda III. Cunoașterea cunoașterii*, Iași: Editura Cartea Românească Educațional, 2022

Morin, Edgar, *Metoda IV. Ideile*, Iași: Editura Cartea Românească Educațional, 2022

Morin, Edgar, *Metoda V. Umanitatea umanității*, Iași: Editura Cartea Românească Educațional, 2022

Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București: Editura Humanitas, 1996

Platon, *Opere*, vol. V, București: Editura științifică și enciclopedică, 1986

Platon, *Banchetul*, Timișoara: Editura de Vest, 1992

Platon, *Phaidros sau Despre frumos*, București: Editura Humanitas, 2016

Sf. Atanasie cel Mare, *Întrebări oarecare, Întrebarea 4, la Atanasie de la Paros, Epitoma dumnezeieștilor dogme*, Mănăstirea Neamț, 1816

Sfântul Ioan din Kronstadt, *Cum ne mântuiește Dumnezeu*, București: Editura Sophia, 2001

Sfânta Tereza de Avila, *Castelul interior*, traducere de Christian Tămaș, Iași: Editura Ars Longa, 2005

Pillat, Ion, *Opere. Poezii*, vol. 3, București: Editura DU STYLE, 2001

Pologea, Doina, *O fereastră spre sacru*, Cluj-Napoca: Editura Renașterea, 2018

Rebreanu, Liviu, *Jurnal*, vol. I, București: Editura Minerva, 1984

Sesé, Bernard, *Viața Sfintei Tereza din Avila*, Iași: Editura Sapiientia, Colecția Viețile sfinților, 2006

Soloviov, Vladimir, *Fundamentele spirituale ale vieții*, Alba Iulia: Editura Deisis, 1994

Spătărelu, Cristian, traducere, *Un serafim printre oameni, Sfântul Serafim de Sarov*, Galați: Editura Cartea Ortodoxă, 2005

Stanca, Dan, *Contemplatorul solitar*, Iași: Editura Institutul European, 1997

Stăniloae, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Editura Apologeticum, Ediție electronică, 2006

Stăniloae, Dumitru, *Opere complete XI, Teologia Dogmatică Ortodoxă*, tom 2, ediția a V-a, București: Editura Basilica, 2018

Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1991

Steinhardt, Nicolae, *Drumul către isihie*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002

Steinhardt, Nicolae, *Dăruind vei dobândi*, București: Editura Polirom, 2008

Terian, Adrian, *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2013

Todoran, Eugen, *Lucian Blaga mitul poetic*, Timișoara: Editura Facla, 1981

Toynbee, Arnold J., *Studiu asupra istoriei*, București: Editura Humanitas, 2014

Țuțea, Petre, *Mircea Eliade*, ediție îngrijită de Tudor B. Munteanu, Cluj-Napoca: Edit. Eikon, 2007

Ursa, Mihaela, *Scritopia sau Ficționalizarea subiectului auctorial în discursul teoretic*, Cluj – Napoca: Editura Dacia, 2005

Vernette, Jean, *Secolul XXI va fi mistic sau nu va fi deloc*, București: Editura Corint, 2003

Voiculescu, Vasile, *Poezii. Antologie, poezia Singurătatea*, București: Editura Art, 2018,

Voiculescu, Vasile, *Poezii*, București: Editura Art, 2018

Zizioulas, Ioannis, *Ființa eclezială*, București: Editura Bizantină, 1996

Weber, Max, *Sociologia religiei*, traducere de Claudiu Baci, București: Editura Teora, 1998

Whitman, Walt, *Fire de iarbă*, Deva: Editura Emia, 2020

Webografie/ Sitografie:

Anania, Bartolomeu, Extras din conferința rostită la 13 februarie 1997 la “Casa Studenților” din București:

<http://www.cuvantul-ortodox.ro/centenar-anania-cuvant-antologic-vizionar-marturisitor-mitropolitul-bartolomeu-coruptia-spirituala-noua-europa-marele-inchizitor-seductie-ispitirea-lui-dumnezeu-paine-miracol-putere-vs-libertate/>

Anania, Bartolomeu, Ultimul interviu publicat al Mitropolitului Bartolomeu Anania în România Literară, 01 Feb 2011, <https://jurnalul.ro/special-jurnalul/interviuri/ultimul-interviu-publicat-al-mitropolitului-bartolomeu-anania-in-romania-literara-566762.html>

Anania, Bartolomeu – Predica la Duminica a 9-a după Rusalii - *Umblarea pe mare - Potolirea furtunii* (2001),

<https://www.youtube.com/watch?v=neNGkwsr8y4>

Anania, Bartolomeu, Predica la Adormirea Maicii Domnului, *Despre poluarea spirituală*, Nicula, 2007

https://www.youtube.com/watch?v=Af_IUm98NXXI

Anania, Bartolomeu, *Mitropolitul scriitor în*

<https://realnewslist.wordpress.com/2011/09/13/biografie-ips-bartolomeu-anania/>

Anghel, Gheorghe, *Sfânta și Marea Vineri*, 2016, <https://basilica.ro/sfanta-si-marea-vineri-8/>
<https://dexonline.ro/definitie/tagmatarh>

Boldea, Iulian, *Valeriu Anania. Logos poetic, taină, credință*,

<https://limbaromana.md/?go=numar&n=121>

Boldea, Iulian, *Dicționar de vorbe esențiale*:

[https://issuu.com/arhipelagxxipublishinghousealpha/docs/i. boldea. dictionar de vorbe esent](https://issuu.com/arhipelagxxipublishinghousealpha/docs/i._boldea._dictionar_de_vorbe_esent)

Cățoi, Paul Daniel, *Anamneza în Ortodoxie*:

<https://www.societateamuzicala.ro/societateateologica/anamneza-in-ortodoxie>

Coroian, Andrei, Arhim. – *Ziarul Lumina*, 19 Martie 2023, *Treptele vieții duhovnicești în poezia lui Valeriu Anania*, <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/in-memorial/treptele-vietii-duhovnicesti-in-poezia-lui-valeriu-anania-179084.html>

Danalache, Teodor, *Pomul din care a fost făcută Sfânta Cruce*:

<https://www.crestinortodox.ro/paste/patimile-hristos/pomul-care-fost-facuta-sfanta-cruce-140367.html>

Dăncuță, Laurențiu, Arhive pentru „Tereza din Avila”, <https://paxlaur.com/category/tereza-din-avila/>

Diaconu, Mircea, <https://mmb.ro/vi-editie-simpozionului-national-valori-nationale-creatia-mitropolitului-bartolomeu-anania-la-final>

Dorcescu, Eugen, *Poezia mistico-religioasă, structură și interpretare*:

<https://caietedesudest.wordpress.com/eseu/eugen-dorcescu-poezia-mistico-religioasa-structura-si-interpretare>

Dosoftei, *Psalmul 46*:

<https://ziarullumina.ro/amp/poezii-crestine-21841.html>

Dosoftei, *Psalmul 101*:

<https://www.scribd.com/doc/68874477/Psalmul-101-Scris-de-Catre-Mitropolitul-Dosoftei>

Iosif, Marius, *Penuria de sacru și neliniștea omului de azi*:

<https://www.contributors.ro/penuria-de-sacru-%C8%99i-nelini%C8%99tea-omului-de-azi/>

Lazăr, Ioan St., *Valeriu Anania în cenaclul ardelean al lui Papilian*:

<http://revistaramuri.ro/index.php?id=2489&editie=85&autor=de%20Ioan%20St.%20Laz%E3r>

Poeziile Sfintei Tereza de Avila, în:

https://www.corazones.org/santos/teresa_avila.htm#Vuestra%20Soy

<http://poezii.citatepedia.ro/de.php?a=sf%E2nta+tereza+de+avila>

Gruia, Lucian, *Brâncuși și reveriile materiei (IV). Reveriile aeriene*

<https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/brancusi-si-reveriile-materiei-iv-reveriile-aeriane-de-lucian-gruia-13121578>

<https://en.wiktionary.org/wiki/contemplor>

Noica, Constantin, în <https://desprestari.wordpress.com/2009/09/21/introducere-la-dor/>

Petre, Simion, Kis, Maria Simona, *Povestea vorbei*, nr. 1, 2006 (Interviu realizat de Petre Cichirdan cu scriitorul Constantin Zărnescu. Fragment), Valeriu Anania în paginile „Intol Press”, Revista *Cultura vâlceană*,

http://www.culturaarsmundi.ro/wp-content/uploads/2021/03/cultura_valceana_martie_color_net-min.pdf

Petrea, Constantin, Valeriu (Bartolomeu) Anania – *Omul și scriitorul*, 2019,

<https://rei.gov.ro/teza-doctorat-document/8204665ec511c011051-v.teza.pdf>

ÎPS Pimen: „Mitropolitul Bartolomeu Anania este o pildă pentru fiecare dintre noi”,

<https://www.monitorulsv.ro/Local/2017-01-21/IPS-Pimen-Mitropolitul-Bartolomeu-Anania-este-o-pilda-pentru-fiecare-dintre-noi.pdf>

Sfântul Grigorie de Palama, în <https://doxologia.ro/omilia-37-sfantului-grigorie-palama-despre-adormirea-maicii-domnului>

Studioul de radio WQRS, localizat în State of Michigan Plaza, 1200 6th Avenue in Detroit, WMGC-FM 105.1 FM

https://signons-and-signoffs.fandom.com/wiki/WMGC-FM_105.1_FM_sign-off

Torz, Marta, *Nicolae Steinhardt și Valeriu Anania: martorii credinței, martorii istoriei*,

https://www.academia.edu/21662002/Nicolae_Steinhardt_%C8%99i_Valeriu_Anania_martorii_credinc%C8%99ei_martorii_istoriei

Vodă, Eugenia, Interviu în emisiunea *Profesioniștii*, https://www.youtube.com/watch?v=Bb-s0NE0cm0&t=1854s&ab_channel=TVR

Predici ale Mitropolitului Bartolomeu Anania:

Cea mai frumoasă predică a Mitropolitului Bartolomeu Anania – Predica Adormirii Maicii Domnului, în <https://www.youtube.com/watch?v=tkmY9wOs9pw>

Documentar Bartolomeu Anania,

https://www.youtube.com/watch?v=_A4TtcAbud4&ab_channel=Slav%C4%83LuiDumnezeu%2

Predica la Buna Vestire,

https://www.youtube.com/watch?v=Lv9lWeEn6HU&ab_channel=PrediciOrtodoxe

Predica Pescuirea minunată,

https://www.youtube.com/watch?v=Owkh1oKEbmE&ab_channel=PrediciOrtodoxe